

ДОЛАЮЧИ ПЕРЕШКОДИ СТАНОВИЩЕ ЛГБТ В УКРАЇНІ У 2018 РОЦІ

УДК 316.343-055.3(477)
ББК 60.56(4Укр)

Д64 Долаючи перешкоди. Становище ЛГБТ в Україні у 2018 році. / Центр "Наш світ". – К.: Центр "Наш світ", 2019. – 63 с.

У публікації представлено інформацію, що відображає соціальне, правове та політичне становище ЛГБТ (лесбійки, геї, бісексуали і трансгендерні особи) в Україні у 2018 р. Наведено дані та здійснено аналіз ситуації з питань, пов'язаних з правами та інтересами ЛГБТ, у законодавстві, суспільно-політичному житті, громадській думці, надано приклади випадків дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності та інше.

Укладачі: Андрій Кравчук, Олександр Зінченков
Керівник проектів Центру "Наш світ": Андрій Маймулахін

Автори висловлюють щире подяку ЛГБТ організаціям та окремим активістам, а також всім учасникам електронних розсилок і фейсбук-груп, які збирають і обмінюються актуальною інформацією про різні аспекти становища ЛГБТ в Україні.

Цей звіт підготовлено за підсумками моніторингової та правозахисної роботи Правозахисного ЛГБТ Центру "Наш світ". У 2018 році її підтримували Посольство Великобританії в Україні, фонд Tides (США), Фонд з прав людини Міністерства закордонних справ Нідерландів та Державний департамент США.

Точка зору, відображена у цьому звіті, належить Центру "Наш світ" і не може вважатися офіційною точкою зору донорів нашої організації.

Правозахисний ЛГБТ Центр "Наш світ"

Поштова адреса: а/с 173, м. Київ, 02100
Телефон/факс офісу в Києві: +38 044 2963424
E-mail: coordinator@gay.org.ua
Вебсайт: <http://www.gay.org.ua>
Facebook: <https://www.facebook.com/nashmircenter>

© Центр "Наш світ", Київ, 2019

При використанні матеріалів звіту обов'язковим є посилання на Центр "Наш світ". Цей звіт (українською та англійською мовами) розміщено на вебсайті Центру "Наш світ".

Зміст

Резюме.....	1
1. Законодавство і судочинство.....	3
2. Державні та правоохоронні органи, місцеве самоврядування ...	10
3. Політика і суспільство	18
4. Церкви та релігійні організації.....	26
5. ЛГБТ спільнота.....	30
6. Насильство, дискримінація та інші порушення прав ЛГБТ	36
Дії на ґрунті гомофобії або трансфобії	38
Стосунки з правоохоронними органами	46
Зайнятість.....	50
Освіта	51
Доступ до товарів і послуг	53
Порушення прав ЛГБТ на окупованих територіях.....	54
7. Висновки та рекомендації.....	56
8. Методика та автори звіту	63

РЕЗЮМЕ

У 2018 році тривало підвищення громадської активності ЛГБТ спільноти та, відповідно, зростала її видимість по Україні в цілому, а надто у тих містах, де діють ЛГБТ активісти та організації. Зокрема, на додаток до Києва та Одеси, Марш Рівності у цьому році вперше пройшов у Кривому Розі; помітні події, пов'язані з ЛГБТ, відбувалися також у Харкові, Запоріжжі, Херсоні, Миколаєві.

Головними опонентами рівності ЛГБТ залишалися провідні українські церкви та пов'язані з ними рухи, а також праворадикальні націоналістичні організації. Тоді як перші розгорнули широку кампанію звернень до української влади з вимогами захисту "традиційних цінностей" і традиційної сім'ї, що на практиці означає запровадження державної політики з дискримінації проти ЛГБТ, другі послідовно намагалися зірвати проведення будь-яких ЛГБТ заходів, часто шляхом агресивних нападів. Поліція ефективно забезпечувала проведення найбільш помітних публічних ЛГБТ акцій на кшталт Маршів Рівності, але, зазвичай, діяла вкрай пасивно в інших випадках. Злочини ненависті проти ЛГБТ розслідувалися, як правило, неефективно, правопорушники рідко відшукувалися та притягалися до відповідальності, а мотиви нетерпимості за ознаками сексуальної орієнтації або ґендерної ідентичності свідомо ігнорувалися та не розглядалися як обставини, що обтяжують покарання за скоєння злочинів.

Український уряд у 2018 році не продемонстрував жодних кроків на виконання ЛГБТІ компонентів Плану дій у сфері прав людини, а надавав завідомо неправдиву інформацію у своїх звітах з цього приводу та фактично намагався зняти з себе відповідальність за їх виконання. Представники української влади демонстрували діаметрально протилежні погляди щодо захисту прав ЛГБТ та наближення до сучасних світових стандартів у цій сфері: тоді як одні з них виступали на підтримку цього, інші постійно вдавалися до демагогії, закликаючи до захисту релігійно-консервативних "традиційних цінностей", під якими вони мають на увазі сексизм і гомофобію.

Керівники українських церков, як і декілька минулих років, за винятком Московського патріархату, намагалися уникати відкритих закликів до дискримінації ЛГБТ, а патріарх Київський Філарет навіть зробив кілька знакових заяв, які можуть свідчити про намагання його церкви виглядати більш сучасною та відповідальною суспільною силою і певне пом'якшення раніше відверто ворожого ставлення до ЛГБТ.

Центром "Наш світ" у 2017 році було задокументовано 358 випадків дій на ґрунті гомофобії/трансфобії, дискримінації, а також інших порушень прав ЛГБТ в Україні. Найчастіше від гомофобної / трансфобної агресії, дискримінації та інших порушень страждали представники ЛГБТ спільнот крупних міст, де вони є найбільш видимими: Київ, Харків, Одеса та Дніпро.

Головними рекомендаціями для української влади щодо ЛГБТ питань залишаються неуклінне виконання Плану дій у сфері прав людини, боротьба з гомофобним насильством, проявами гомофобії та трансфобії у всіх сферах життя, а також захист прав та інтересів не тільки т.зв. "традиційних", але всіх сімей в Україні, включаючи одностатеві сімейні пари.

1. ЗАКОНОДАВСТВО І СУДОЧИНСТВО

З початку 2018 року в українському законодавстві, що стосується інтересів і прав ЛГБТ, фундаментальних змін не відбулося, але в цілому ситуація у цій сфері поліпшувалася.

У той час, як внесення прямої та явної заборони на дискримінацію за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності до законів України кожен раз наштовхується на великий спротив з боку переважної більшості депутатів Верховної Ради, український уряд все ж таки поступово вносить відповідні положення до підзаконних актів і державних політик. Так, Концепція розвитку системи громадського здоров'я, схвалена Кабінетом міністрів України у 2016 році, передбачає, що право на здоров'я та охорону здоров'я є одним з базових прав людини незалежно від її сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Водночас, у Сімейному кодексі України та підзаконних актах зберігаються відверто дискримінаційні стосовно ЛГБТ положення. Мотиви гомофобії та трансфобії не вважаються обтяжливими обставинами при скоєнні злочинів.

Останні два роки не було досягнуто жодного помітного прогресу у виконанні ЛГБТІ компонентів Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. Залишаються досі невиконаними, зокрема, такі його пункти, термін реалізації яких вже сплив:

- Пункт 60, захід 8, та аналогічний пункт 62, захід 1 (щодо напрацювання стандартів медичної допомоги інтерсек особам). МОЗ вважає, що виконало цей пункт завдяки розробці документів, що стосуються трансгендерних питань, хоча проблеми, з якими стикаються трансгендерні та інтерсек особи суттєво різняться.

- Пункт 105 захід 1 (щодо внесення сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (надалі скорочено "СОГІ") як захищених ознак до Закону України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні"). Міністерство юстиції відмовляється робити це, посилаючись на проблеми процедурного характеру: зареєстрований у Верховній Раді України та вже ухвалений у першому читанні законопроект 3501, який змінює відповідні положення згаданого закону, не згадує ознак СОГІ у

явному вигляді, а згідно парламентського регламенту альтернативні законопроекти до нього могли бути внесені лише протягом двох тижнів з моменту його реєстрації (листопад 2015 року). Крім того, Міністерство юстиції вважає, що Україна вже виконала всі вимоги ЄС з приводу заборони на дискримінацію за ознаками СОГІ, додавши ці ознаки до антидискримінаційної статті Кодексу законів про працю.

- Пункт 105, захід 3, (про внесення поправок до Кримінального кодексу щодо криміналізації злочинів з мотивів нетерпимості, зокрема, за ознаками СОГІ, а також щодо перекваліфікації зараження ВІЛ та іншими інфекційними хворобами). Головне слідче управління Міністерства внутрішніх справ розробило відповідний законопроект і 19 лютого 2018 року подало його на експертизу до Правового департаменту Національної поліції, але він досі не був винесений на розгляд Кабінету Міністрів, як це передбачено у Плані дій. Цей законопроект (його текст є у розпорядженні Центру "Наш світ") пропонує вважати обтяжливими обставинами при скоєнні злочинів мотиви нетерпимості не за закритим списком ознак, як зараз (раса, національність, релігія, стать), а за відкритим списком, що теоретично може включати будь-яку ознаку. Загалом, цей документ є досить прогресивним і створює правове підґрунтя для криміналізації злочинів ненависті за будь-якою ознакою, проте, з нашої точки зору, він має три суттєві недоліки. По-перше, він не містить прямої згадки про ознаки СОГІ, хоча навіть за офіційною статистикою упередженість до них є одним з найбільш поширених мотивів при скоєнні злочинів ненависті, а решта поширених ознак у цьому законопроекті згадані. По-друге, він зберігає у Кримінальному кодексі України поточне формулювання (частина 2 статті 67), яке дозволяє суду ігнорувати мотиви нетерпимості як обтяжливі обставини, якщо вони не згадані прямо у відповідних статтях ККУ. По-третє, він передбачає зміни до статті 161, і тому згідно парламентського регламенту не може бути поданий на розгляд Верховної Ради, доки не буде ухвалене остаточне рішення по вже зареєстрованому законопроекту 3501, який також змінює цю статтю. Водночас, треба зауважити, що зміни до статті 161, які запропоновані у розробленому Головним слідчим управлінням МВС законопроекті (заборона умисних дій, спрямованих на приниження часті та гідності, образу почуттів громадян), є значно

більш прогресивними, ніж ті, що містяться у законопроекті 3501. Зокрема, законопроект МВС передбачає таку заборону з мотивів нетерпимості за відкритим списком ознак, а не лише за трьома (раса, національність і релігія), як у чинному законодавстві та законопроекті 3501.

- Пункт 105 захід 6 (розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар). Міністерство юстиції відмовляється розробляти цей законопроект через численні гомофобні звернення від громадськості та місцевих рад. У проекті змін до Плану дій, який був розроблений Міністерством юстиції, але поки не розглядався та не ухвалювався Кабінетом Міністрів (його текст є у розпорядженні Центру "Наш світ"), Міністерство юстиції пропонує замінити розробку цього законопроекту на його "супроводження" – тобто, не розробляти його від імені уряду, а лише надавати юридичні консультації, якщо хтось інший (вочевидь, депутати ВРУ) розробить такий законопроект і внесе його на розгляд парламенту. Цікаво, що на нараді з представниками громадських організацій щодо розробки змін до Плану дій, що відбулася у січні 2018 року, представники Міністерства юстиції погодилися на те, що саме це відомство стане відповідальним за розробку законопроекту про реєстроване партнерство, а цей захід у Плані дій залишиться без змін, крім продовження терміну його виконання. Як ми бачимо, за наступні місяці 2018 року офіційна позиція міністерства з приводу виконання цього заходу різко змінилася.

- Пункт 105 захід 7 (зняття заборони на всиновлення дітей, зокрема, трансгендерними та ВІЛ-позитивними людьми). Міністерство охорони здоров'я розробило відповідний проект наказу, але він отримав негативні оцінку на громадському обговоренні від консервативно-релігійної аудиторії, і так і не був ухвалений. Водночас, у проекті змін до Плану дій цей пункт зберігається у поточному вигляді, а термін його виконання продовжується.

- Пункт 107, захід 9 (розроблення та впровадження стандартів соціальної роботи (для шкільних психологів, соціальних педагогів) з

підлітками та молоддю, що належать до мігрантів, біженців, етнічних меншин, внутрішньо переміщених осіб, ЛГБТ та надання їм соціальних та психологічних послуг з питань соціальної адаптації). З відповіді Міністерства освіти та науки зрозуміло, що міністерство вважає, нібито виконало цей пункт Плану дій, хоча це суперечить наданій ним інформації – фактично, згадані стандарти не розроблені та не впроваджені.

- Пункт 109, захід 3 (розроблення та затвердження спільної інструкції МВС та Генеральної прокуратури України щодо розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості органами внутрішніх справ з урахуванням методології ОБСЄ).

Дуже повільно виконується захід 2 пункту 109 (розроблення та включення до програм підготовки працівників правоохоронних органів курсу з ефективного та належного розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості) – хоча відповідні методичні рекомендації були розроблені ще у 2016 році, вони, за нашою оцінкою, є мало ефективними в цілому та абсолютно не розраховані на розслідування злочинів ненависті за іншими ознаками, ніж "расова", національна/етнічна належність або релігійні переконання. У нас немає свідчень про використання цих рекомендацій або інших матеріалів щодо особливостей розслідування злочинів ненависті у програмах підготовки працівників правоохоронних органів.

Цей перелік не є вичерпним – ми згадали тільки найважливіші, з нашої точки зору, досі невиконані ЛГБТІ компоненти Плану дій.

Через спротив церков і релігійних організацій не просувається процес ратифікації Стамбульської конвенції (про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству). Головною вимогою основних українських церков є відмова від використання понять "сексуальна орієнтація", "гендер" та похідних від нього в українському законодавстві взагалі, і більшість депутатів Верховної Ради України це підтримують. Разом з тим, президент та уряд України офіційно підтверджують бажання домогтися ратифікації цього документу Верховною Радою.

На виконання поки що не ратифікованої Україною Стамбульської конвенції Верховна Рада ухвалила Закон України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами". Серед іншого, цей закон вносить поправки до статей 152 і 153 Кримінального кодексу України.

Стаття 152 "Зґвалтування", яка раніше стосувалась винятково генітально-генітального гетеросексуального насильницького статевого акту, тепер каратиме за "Вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи". Стаття 153 "Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом", яка досі стосувалася всіх інших різновидів насильницьких статевих дій, зокрема, гомосексуальних, тепер буде мати назву "Сексуальне насильство", що означатиме "Вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи". Обидві ці статті тепер будуть стосуватися рівною мірою як гетеросексуальних, так і гомосексуальних насильницьких статевих актів. Якщо раніше забороненими були такі статеві зносини "із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи", то тепер просто "без добровільної згоди потерпілої особи". Згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин. Ці невеликі, але принципові, зміни остаточно прибирають з Кримінального кодексу України різницю між гетеро- та гомосексуальними статевими стосунками та некоректну термінологію ("неприродним способом"), що залишалася з радянських часів.

За ініціативою групи народних депутатів України, у липні 2018 року Верховна Рада ухвалила Закон України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти". Закон визначає правовий статус осіб, зниклих безвісти, та забезпечує правове регулювання відносин, пов'язаних із

встановленням та обліком, розшуком і соціальним захистом таких осіб та їхніх родичів. Стаття 7 закону забороняє будь-яку дискримінацію осіб, зниклих безвісти, та їхніх родичів, зокрема за ознакою сексуальної орієнтації. Це другий закон України, після Кодексу законів про працю, який містить пряму та явну заборону на дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації. Стаття 7 закону включає до поняття "родич особи, зниклої безвісти" осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, таким чином фактично визнаючи в якості родичів осіб, зниклих безвісти, їхніх одностатевих сімейних партнерів.

У 2018 році Верховна Рада неодноразово відмовлялася розглядати законодавчі ініціативи, спрямовані на пряме обмеження прав ЛГБТ або встановлення дискримінації за ознаками СОГІ, зокрема, ідентичні між собою законопроекти 8442 і 9183 народного депутата України від "Опозиційного блоку" Олександра Вілкула "щодо захисту суспільної моралі та традиційних сімейних цінностей".

Ухвалені у 2016 році нові правила корекції статі (наказ МОЗ № 1041) зняли с трансгендерних осіб, які бажають офіційно змінити свою стать, такі вимоги як відсутність неповнолітніх дітей та неперебування у шлюбі. Водночас, в українському законодавстві зберігається заборона на укладення шлюбу людьми однієї статі. Влітку 2018 року одна українська трансгендерна активістка, яка перебуває у процесі переходу від чоловічої статі до жіночої, отримала нове свідоцтво про народження і паспорт, в яких вказані її нова (жіноча) стать, без розлучення зі своєю дружиною. Таким чином, був створений юридичний казус визнання одностатевого шлюбу між двома громадянками України, хоча державний реєстратор відмовився видавати нове свідоцтво про шлюб, в якому були би вказані нове ім'я та стать цієї активістки.

Українські суди вже два роки поспіль не виносили рішень щодо заборони публічних ЛГБТ акцій, як це часто траплялося раніше. У липні 2018 року Дніпропетровський окружний адміністративний суд відмовив виконкому Металургійної райради міста Кривий Ріг у забороні проведення Маршу Рівності у цьому місті, хоча і з суто

процесуальної причини.¹ Разом з тим, суди продовжують ігнорувати гомофобні мотиви при скоєнні злочинів ненависті – зокрема, не розглядають їх у якості обставин, що обтяжують покарання.

¹ Дніпропетровській окружний адміністративний суд, *Справа №0440/5506/18*, 19.07.2018, reyestr.court.gov.ua.

2. ДЕРЖАВНІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Представники державної влади у 2018 році дуже рідко торкалися ЛГБТ питань, і, здебільшого, утримувалися від як позитивних, так і негативних стосовно ЛГБТ коментарів та висловлювань. Навіть коли загальна тональність їхніх слів була дружньою до ЛГБТ, вони утримувалися від відкритої підтримки саме ЛГБТ людей, роблячи акцент на загальній рівності та правах людини в цілому, як, наприклад, віце-прем'єрка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Іванна Климпуш-Цинцадзе під час отримання нагороди від КиївПрайду за підтримку ЛГБТ спільноти.²

Починаючи з минулого року в Україні триває кампанія звернень до місцевої та державної влади з вимогами заборонити "пропаганду гомосексуалізму" під гаслами "захисту традиційної сім'ї". Цього року ця кампанія набула, здебільшого, форм створення електронних петицій на вебсайтах президента, уряду та парламенту України, а також звернень до цих державних інституцій від місцевих органів влади. Після втручання представника омбудсмена Аксани Філіпішиної, одна з таких петицій була видалена з вебсайту президента України як така, що порушує статтю 231 Закону України "Про звернення громадян", згідно якої петиція не може містити посягання на права і свободи людини, а також статтю 6 Закону України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні", згідно якої забороняються будь-які форми дискримінації, зокрема й підбурювання до дискримінації.³

Решта подібних петицій, однак, залишились і отримали потрібну кількість голосів для їх розгляду. На петиції з сайту президента України була дана відповідь, що "будь-які законодавчі ініціативи, спрямовані на обмеження конституційних прав, є неконституційними", водночас президент пообіцяв "опрацювати питання прийняття загально-

² Національний ЛГБТ-портал України, *Віце-прем'єр отримала нагороду за підтримку ЛГБТ-спільноти*, 16.06.2018, lgbt.org.ua.

³ Релігійно-інформаційна служба України, *Видалення петиції на захист традиційної сім'ї – порушення права на свободу думки*, – юристи, 29.03.2018, risu.org.ua.

державної стратегії захисту та популяризації традиційних сімейних цінностей та інституту сім'ї в Україні".⁴ Петиції на сайті Верховної Ради були розглянуті профільними парламентськими комітетами, які надали на них досить різноманітні відповіді, інколи гомофобного змісту, але без жодних правових наслідків. Петиції на сайті Кабінету Міністрів також отримали суто формальні відповіді без конкретних правових наслідків.

Кілька десятків місцевих рад ухвалили відповідні гомофобні звернення до державної влади за результатами розгляду електронних петицій або з ініціативи місцевих депутатів. Реакція офісу омбудсмена на рішення Чернівецької міської ради щодо розгляду петиції про "заборону гей-парадів та фестивалів рівності" у місті (міськрада вирішила "запропонувати ЛГБТ-спільнотам утриматись від проведення публічних заходів на території міста Чернівці") була такою самою, як у випадку петиції на сайті президента України: рекомендувати скасувати це рішення та звертати увагу на зміст петицій, які не повинні порушувати закони України.⁵ Наразі головним фактичним результатом кампанії гомофобних петицій стала відмова Міністерства юстиції від розробки законопроекту про цивільне реєстроване партнерство. Хоча Міністерство юстиції запрошує українські ЛГБТ організації, разом з іншими представниками громадянського суспільства, до співпраці з розробки державної політики у сфері прав людини, рівності та недискримінації, за словами самих представників цього органу, відсутність політичної волі серед вищого керівництва щодо впровадження цієї політики у життя зводить нанівець всі ці добрі наміри – втім, така сама ситуація характерна і для багатьох інших державних установ України.

Широкого розголосу набула заочна дискусія між секретарем Ради національної безпеки і оборони України Олександром Турчиновим та урядовим Уповноваженим з питань ґендерної політики Катериною Левченко. Тоді як пані Левченко запропонувала звернутися до СБУ у

⁴ Електронні петиції. Офіційне інтернет-представництво Президента України, *Відповідь на петицію № 22/042862-еп*, 25.06.2018, petition.president.gov.ua.

⁵ Grygorii Sorochan, 21.10.2018, [facebook.com](https://www.facebook.com).

зв'язку з поширенням звернень, які під приводом захисту "інституту сім'ї" в Україні фактично пропагують ідеологію Русского міра, пан Турчинов став на захист цих звернень і висловив свою рішучу незгоду як з позицією Уповноваженого, так і фактично з державною політикою у сфері гендерних питань і недискримінації. З цього приводу низка громадських організацій та окремих активістів звернулася до президента України з вимогою відреагувати на неприпустимі висловлювання секретаря РНБОУ.⁶

За нашими даними, у 2018 році зверталася до суду по заборону ЛГБТ заходу (Маршу Рівності) тільки Металургійна районна рада Кривого Рогу, однак суд відмовив їй у цьому. Криворізька та Черкаська⁷ міські ради не підтримали ініціативи своїх депутатів звернутися до суду з вимогою заборони ЛГБТ заходів у цих містах. Варто відзначити, що у відомих нам випадках юридичні управління місцевих рад надавали цілком коректні висновки щодо проектів таких звернень, вказуючи на те, що вони порушують українське законодавство та конституційні принципи, однак у більшості випадків депутати місцевих рад ці зауваження ігнорували.

Скандально відомий мер Івано-Франківська Руслан Марцинків, представник ультраправої партії "Свобода", знову підтвердив свої погляди щодо того, що гей не може бути патріотом України,⁸ але в цілому представники органів місцевої влади у 2018 році рідко висловлювалися на теми, пов'язані з ЛГБТ.

Новообрана Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Людмила Денісова, яка свого часу відзначилася підтримкою гомофобних ініціатив на посаді голови парламентського комітету, спочатку здивувала своїм твердженням про відсутність звернень до

⁶ Центр інформації про права людини, *Громадськість просить Порошенка відреагувати на текст Турчинова про "загрозу гендерної диктатури"*, 14.12.2018, humanrights.org.ua.

⁷ zmi.ck.ua, *Черкаські депутати вирішили не просити заборонити гей-паради*, 12.06.2018, zmi.ck.ua.

⁸ [Znaj.ua](http://znaj.ua), *Геї – не патріоти: скандальний мер спробував пояснити власну маячню*, 26.06.2018, znaj.ua.

омбудсмена з приводу гомофобії, але згодом рішуче підтримала Марш Рівності у Києві та звернулася до міської влади і поліції з вимогою гарантувати безпеку його учасникам.⁹

Продовжуючи свою кампанію з руйнування усталених стереотипів у сфері охорони здоров'я, виконуюча обов'язки міністра охорони здоров'я Уляна Супрун викликала жваве публічне обговорення запису на її сторінці у Фейсбуку, що супроводжувався просвітницьким відеороликом: "Сьогодні ми маємо руйнувати міфи та стереотипи, які вже давно були спростовані наукою. Наприклад, що гомосексуальність – це хвороба".¹⁰ Уляна Супрун також надала вичерпну та однозначну відповідь на стереотипну петицію "щодо припинення пропаганди гомосексуалізму та захисту традиційних сімейних цінностей": права і свободи людини захищені Конституцією України, електронні петиції не можуть містити посягання на них, а якщо автор петиції не здатний жити в умовах рівних можливостей, поваги до гідності всіх людей та заборони дискримінації, то Конституція гарантує йому право вільно залишити територію України.¹¹

Трансгендерна активістка, згадана у розділі I цього звіту, переоформлюючи свої документи у зв'язку з офіційною корекцією статі (чоловічої на жіночу), зустріла, загалом, приязне ставлення з боку представників органів реєстрації громадянського стану та Солом'янського військкомату міста Києва. Працівники останнього закладу навіть запропонували їй поступити на військову службу та агітувати інших представників трансгендерної спільноти до цього, незважаючи на те, що в Україні особи з діагнозом транссексуалізму наразі вважаються, у найкращому випадку, непридатними до військової служби в мирний час та обмежено придатними у воєнний час.

⁹ Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, *Відкрите звернення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо неприпустимості підбурювання до дискримінації та насильства по відношенню до учасників Маршу Рівності*, 13.06.2018, ombudsman.gov.ua.

¹⁰ Уляна Супрун, *Гомосексуальність*, 19.06.2018, facebook.com.

¹¹ Правозахисний ЛГБТ Центр "Наш світ", 15.09.2018, facebook.com.

Хоч у самої цієї активістки не було суттєвих проблем з переоформленням більшості державних документів у зв'язку з офіційною корекцією статі, вона повідомила, що в абсолютно аналогічній ситуації такі проблеми виникли у іншій трансгендерки в Харкові: керівниця Новобаварського відділу державної реєстрації актів цивільного стану відмовлялася приймати документи на оформлення нового свідоцтва про народження від трансгендерної дівчини, посилаючись на те, що та не піддавалася хірургічному втручанню і не розірвала свій шлюб. Такі вимоги для офіційної зміни (корекції) статі трансгендерами були скасовані наказом МОЗ № 1041 від 05.10.2016 – очевидно, досі не всі працівники відповідних державних органів знають про ці зміни.

Національна поліція України у 2018 році продовжувала політику співпраці з ЛГБТ рухом щодо забезпечення охорони ЛГБТ заходів від гомофобного насильства та виховання особового складу на принципах толерантності та недискримінації. Як нам стало відомо, Правила етичної поведінки поліцейських, затверджені наказом МВС № 1179 від 09.11.2016, вимагають від особового складу, зокрема, "виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на [...] сексуальну орієнтацію".

Вже два роки поспіль не було відзначено намагань поліції на місцях усунути від охорони публічних ЛГБТ заходів і рекомендацій з її боку заборонити такі заходи, як це постійно траплялося у попередні роки. Треба зазначити, що у багатьох випадках – наприклад, при спробі повести Фестиваль Рівності у Чернівцях, круглі столи на ЛГБТ тематику в Ужгороді та Вінниці, "Транс*марш 2018", присвячений Дню пам'яті трансгендерних людей, у Києві тощо – поліція діяла вкрай пасивно і не запобігла агресивному блокуванню цих заходів з боку радикальних гомофобних угруповань, обмежившись лише фізичним захистом та евакуацією їхніх учасників. У випадку згаданої транс-акції в Києві, поліція не змогла забезпечити її проведення навіть у тому місті, яке вона сама рекомендувала її організаторкам. За їхніми спостереженнями, поліція навіть не намагалася протистояти агресивним супротивникам акції, а скоріше сприяла їхнім вимогам не допустити її проведення. Водночас, поліція дуже ефективно забезпечила охорону

та запобігла такому блокуванню Маршів Рівності у Києві, Кривому Розі та Одесі, вдаючись до застосування фізичної сили та спецзасобів у разі потреби.

Не було помічено позитивних зрушень щодо розслідування злочинів ненависті за мотивами гомо- або трансфобії. Як і раніше, патрульні поліцейські та слідчі постійно ігнорують очевидну гомофобну / трансфобну мотивацію злочинців, а часто й самі припускаються гомофобної та непрофесійної поведінки стосовно ЛГБТ жертв злочинів. З їхнього боку неодноразово були відзначені відмови внесення мотиву гомофобії до заяви про скоєння злочину, незважаючи на відповідні інструкції Міністерства внутрішніх справ. Також Міністерство внутрішніх справ і Національна поліція на два роки запізнилися з розробкою законопроекту про внесення змін до Кримінального кодексу щодо криміналізації злочинів ненависті, як передбачено у пункті 105 заходу 3 Плану дій у сфері прав людини. Треба зауважити, що новосформоване Управління моніторингу дотримання прав людини МВС України активно включилося в процес обговорення змін до Плану дій і погодилося з більшістю пропозицій правозахисних та ЛГБТ організацій щодо цього, а також відразу налагодило конструктивну співпрацю з ними. Проте, цій структурі бракує повноважень: хоча вона відповідає за формування політики МВС у сфері прав людини, але навіть розробка вищезгаданих поправок до Кримінального кодексу покладена на працівників не цього управління, а Головного слідчого управління МВС, які не налаштовані на співпрацю з громадянським суспільством.

Навесні 2018 року Управління ювенальної превенції Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України разом з Українським інститутом дослідження екстремізму розпочали спільний проект із протидії булінгу в школах "Маю право бути собою".¹² Згідно дослідження ВБО "Точка опори", презентованого у грудні 2017 року,

¹² Національна поліція, *Ювенальна поліція впроваджує проект із протидії булінгу у навчальних закладах*, 06.03.2018, npu.gov.ua.

словесному цькуванню у школах піддавалися 88,5% ЛГБТ учнів та учениць, фізичним знущанням – 53,5%.¹³

Державна міграційна служба України послідовно відмовляє у наданні статусу біженця шукачам притулку, яких переслідують через їхню належність до ЛГБТ спільноти та ЛГБТ руху у них на батьківщині – нібито, через необґрунтованість їхніх тверджень. У липні Окружний адміністративний суд міста Києва відмовив трансгендерному активісту з Росії в оскарженні такого рішення ДМСУ, незважаючи на очевидні та беззаперечні факти масового переслідування та загрози життю навіть пересічних ЛГБТ осіб, не кажучи вже про активістів ЛГБТ руху, на території Росії. 21 листопада Київський апеляційний адміністративний суд скасував це рішення та наказав ДМСУ знову розглянути заяву цього транс-активіста про надання статусу біженця.

Рисунок 1. Представниця Генерального штабу ЗСУ Інна Заворотько, відкритий гей – ветеран АТО Віктор Пилипенко та ЛГБТ активісти Руслана Панухник і Андрій Кравчук (зліва направо) на публічній дискусії "Хто воює? Кольори українського патріотизму" – простір IZONE, Київ, 18.09.2018.

¹³ ВБО "Точка опори", *Національне дослідження шкільного середовища в Україні*, 2018, с. 8, issuu.com.

Вперше проблеми ЛГБ військовослужбовців привернули увагу Міністерства оборони України. У відкритті фотовиставки "Ми були тут", присвяченій участі ЛГБТ в Антитерористичній операції на Донбасі, взяли участь представники Генштабу Збройних сил України – Інна Заворотько з Управління правового забезпечення і Володимир Кашлюк з Головного управління морально-психологічного забезпечення. Вони обговорили з ЛГБТ активістами правові та психологічні проблеми, які постають перед ЛГБ військовослужбовцями, і запевнили у тому, що командування ЗСУ розуміє потребу у їх вирішенні та готове працювати над цим.¹⁴

¹⁴ Савчук І., *Кольори української армії: геї та лесбійки на передовій*, 2018, Український інтерес, uain.press.

3. Політика і суспільство

Традиційно, найбільшу увагу до ЛГБТ питань в Україні виявляють головні політичні опоненти ЛГБТ руху: сили та окремі політики праворадикального спрямування, а також релігійні консерватори. Підтримка ЛГБТ з боку ліберально-демократичних сил є значно менш помітною, ніж гомофобна риторика та агресивні дії з боку їхніх опонентів.

Марш Рівності 2018 у Києві, передбачувано, став головною подією, яка змусила висловитися як ворогів, так і симпатиків ЛГБТ. Цього року у марші взяли участь лише двоє народних депутатів України – Світлана Заліщук і Сергій Лещенко, – а також депутат Київради Юрій Дідовець.

Напередодні маршу ультраправі партії "Правий сектор"¹⁵ і "Національний корпус"¹⁶ виступили з закликами не допустити його проведення, причому перша з них оголосила про збір своїх прихильників перед початком маршу на його шляху. Дійсно, противники акції почали збиратися з вечора напередодні, намагаючись заблокувати марш, і вранці 17 червня близько двох сотень осіб перекрили вулицю Володимирську на маршруті прайду. Коли поліція почала їх відтісняти обабіч, вони почали агресивно опиратися цьому та застосували проти поліцейських сльозогінний газ. Поліція досить жорстко подолала їхній опір і звільнила шлях для маршу. Внаслідок сутичок з поліцією постраждали 5 поліцейських та до 10 супротивників маршу. Поліція затримала 57 осіб, але всі вони згодом були відпущені. Учасники маршу не постраждали під час його проведення, хоча близько десятка людей у центрі Києва піддалися гомофобним нападам протягом наступних днів.

Як виявилось, опоненти маршу подавали заявку на проведення контракції, але вона мала статися у місці, віддаленому від маршруту ходи. Противники маршу, які намагалися заблокувати його проведення, виявилися, здебільшого, молодими людьми з праворадикальної організації С14, а також, у невеликій кількості, релігійними

¹⁵ Правий сектор, 13.06.2018, facebook.com.

¹⁶ Національний корпус, *Національний корпус за здорову і щасливу українську націю*, 15.06.2018, nationalcorps.org.

активістами, які до них примкнули. Більшість релігійних активістів мирно протестували обабіч маршу.

Рисунок 2. Поліція затримує супротивників Маршу Рівності у Києві, які намагалися силою перекрити його маршрут і чинили опір, 17.06.2018.

Ігор Мосійчук, ультраправий політик і народний депутат України від Радикальної партії Олега Ляшка, за два дні до проведення Маршу Рівності подав позов проти КМДА з вимогою заборонити проведення Маршу Рівності до Окружного адміністративного суду міста Києва.¹⁷ У Єдиному державному реєстрі інформація про розгляд цієї справи відсутня. Після проведення маршу Ігор Мосійчук також висловив своє обурення участю посла США в Україні Марі Йованович у цьому "марші

¹⁷ Окружний адміністративний суд міста Києва, Суд розгляне позов щодо заборони Маршу рівності за правилами спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін, 16.06.2018, oask.gov.ua.

збоченців" та вимагав звернутися до американського уряду про її відкликання з України.¹⁸

Обурившись проведенням Маршу Рівності, але не бажаючи порушувати заборону на дискримінацію, народний депутат від БПП Олег Барна 15 червня зареєстрував у Верховній Раді законопроект № 8489 "щодо заборони публічного прояву будь-яких видів сексуальної орієнтації". Ця пропозиція викликала шквал глузування з боку широкої публіки та негативний висновок профільного парламентського Комітету з питань свободи слова та інформаційної політики. У листопаді 2018 року Олег Барна пообіцяв внести на розгляд новий, виправлений, варіант цього законопроекту,¹⁹ але, беручи до уваги громадсько-політичну реакцію на цей документ, очевидно, що він не має жодних шансів на ухвалення.

У 2018 році також відбулося декілька скандалів з участю українських політиків стосовно ЛГБТ питань. Так, позафракційний народний депутат України, колишній міністр охорони здоров'я Олег Мусій звернувся до прем'єр-міністра України Володимира Гройсмана з проханням пояснити, чи є практикою діяльності уряду "популяризація гомосексуалізму в дитячому віці і розтління малолітніх", дець відшукавши книгу про сексуальне виховання для дітей "Відверта розмова про "ЦЕ", в якій міститься згадка про гомосексуальні стосунки. Прем'єр-міністр та міністр освіти і науки Лілія Гриневич відхрестилися від цієї книжки, а остання зауважила, що книга не має жодного стосунку до її міністерства та не має його рекомендації.²⁰ Велика громадська дискусія розпалилася після публікації статті Ганни Турчинової, викладачки Національного педагогічного університету імені Драгоманова та дружини секретаря СНБОУ Олександра Турчинова, про "гомодиктатуру" та запровадження "гендерної ідеології" (мається на увазі антидискримінаційна експертиза шкільних

¹⁸ УНІАН, *У Ляшка через "Марш рівності" хочуть відкликання з Києва посла США*, 19.06.2018, unian.ua.

¹⁹ Obozrevatel.ua, *Штрафи за секс-орієнтацію в Україні: скандальний законопроект отримує новий шанс*, 15.11.2018, obozrevatel.com.

²⁰ УНІАН, *Гройсман і Гриневич відхрестилися від книжки про секс для школярів*, 20.04.2018, unian.ua.

підручників), яка була активно підтримана релігійними та консервативними колами і рішуче засуджена ліберальною громадськістю. Це засудження та вимоги з боку деяких громадських активістів і правозахисних організацій про звільнення Турчинової з університету багатьма людьми та організаціями консервативних поглядів були сприйняті як цькування та викликали зворотну реакцію підтримки гомофобних і патріархальних тверджень Ганни Турчинової з боку, зокрема, Олександра Турчинова та Ігоря Жданова, міністра молоді та спорту України.²¹

Ультраправі партії та громадські організації у 2018 році продовжували та посилювали свої агресивні напади на будь-які заходи, які, на їхню думку, пов'язані з правами ЛГБТ та "гендерною ідеологією" – зокрема, у цьому відзначилися такі угруповання як С14, "Правий сектор", "Національний корпус", "Традиція і порядок", "Катехон", "Карпатська Січ" тощо.

Зокрема, 31 березня активісти полтавського осередку партії "Національний корпус" зірвали тренінг організації ТЕРГО, присвячений особливостям роботи психологів із представниками ЛГБТ-спільноти: близько 15 молодиків у масках увірвалися до приміщення, де проходив тренінг, зіпсували сертифікати учасників та інші матеріали заходу, а також поводитися агресивно, намагалися відбирати телефони при спробах зафіксувати події на фото/відео. Поліція зафіксувала подію, проте заявила, що не розслідуватиме інцидент через нібито відсутність претензій з боку постраждалих, хоча голова ТЕРГО Олена Глоба повідомила про подання ними відповідної заяви до поліції.²²

Також, увечері 10 травня, представники праворадикальних рухів зірвали захід про наступ на права ЛГБТ спільноти в Росії. Розмову організувала Amnesty International Ukraine. За словами виконавчого

²¹ Ігор Жданов, *Заява на захист Ганни Турчинової*, 23.06.2018, Українська правда. Блоги, blogs.pravda.com.ua.

²² Егорова А., *Зірваний тренінг щодо роботи психологів із ЛГБТ: організатори наполягають на розслідуванні, поліція вважає конфлікт вичерпаним*, 02.04.2018, Зміст, zmist.pl.ua.

директора організації Оксани Покальчук, учасники зустрічі були заблоковані у приміщенні, де почали проводити акцію (креативний простір по вул. Мечникова). Очевидці повідомили, що серед близько 20 нападників був помічений голова київського осередку "Правого Сектора".²³

Праворадикальні націоналісти почали об'єднуватися з релігійними активістами у спробах блокувати проведення ЛГБТ заходів, однак власне релігійні активісти вдавалися до мирних форм протесту – таких, як ходи на "захист традиційної сім'ї" або мітинг під Верховною Радою проти проведення Маршів Рівності, що відбувся 22 червня і зібрав близько 300 учасників. Гасла учасників мітингу були підтримані народним депутатом від "Народного фронту" Юрієм Тимошенком.²⁴

Рисунок 3. Мирний мітинг супротивників Маршу Рівності під Верховною Радою, 22.06.2018.

²³ Новое время, У Києві невідомі зірвали дискусію про ЛГБТ, 10.05.2018, nv.ua.

²⁴ Леонова М., Під Радою протестували проти маршів ЛГБТ-спільноти, Громадське Телебачення, 22.06.2018, hromadske.ua.

Соціологічні опитування показують, що в українському суспільстві досі зберігається переважно негативне ставлення до ЛГБТ людей. Так, за результатами загальнонаціонального репрезентативного опитування дорослого населення України, яке було проведене з 11 по 24 липня 2018 року Фондом "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва та фірмою "Юкрейніан соціолоджи сервіс" на замовлення Програми розвитку ООН в Україні та у співпраці з Центром інформації про права людини, 46,9% опитаних вважають, що права ЛГБТ людей мають або за певних обставин можуть бути обмежені (у 2016 році – 46,2%), тоді як 37,5% (у 2016 році – 41,3%) вважають, що обмежувати права ЛГБТ не можна. При цьому українське суспільство вже визнає наявність проблеми дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації: 24,9% опитаних (у 2016 році таких налічувалося 21,6%) оцінили її як одну з тих, які найчастіше зустрічаються в Україні. Частіше згадувалися тільки вік (39,7%) та інвалідність (32,1%).²⁵

Водночас, у повсякденному спілкуванні українці демонструють, загалом, досить толерантну поведінку стосовно ЛГБТ. Так, цілком позитивно скінчився "соціальний експеримент" ЛГБТ активістки Ірини Рехло у Чернівцях: вона вийшла на вулицю з плакатом "Я лесбійка. Обійми мене!", на що зустрічні люди будь-якого віку та статі реагували приязно та охоче ділилися з нею обіймами.²⁶

Одеський телеканал ДумскаяТВ, напередодні проведення Маршу Рівності у цьому місті, вирішив перевірити, як випадкові перехожі реагуватимуть на пару туристів-геїв (їх грали місцеві актори), які шукають дорогу до популярної зони відпочинку "Аркадія". Виявилось, що переважна більшість цілком охоче вступали у спілкування з ними, показували дорогу та рекомендували кращі заклади, хоча зрідка зустрічалася й агресивно-гомофобна реакція.²⁷ Так само, журналісти з

²⁵ Колишко С., Паращевін М., Яворський В., ред. Печончик Т., *Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін (2016-2018) / Резюме дослідження*, ГО "Центр інформації про права людини, 2018, с. 41, 44.

²⁶ Молодий буковинець, *"Я лесбійка – обійми мене": у Чернівцях ЛГБТ-активістка провела соціальний експеримент*, 05.06.2018, molbuk.ua.

²⁷ Думская, *Соціальний експеримент: как одесситы на влюбленную пару геев реагировали*, 17.08.2018, dumskaya.net.

Кривого Рогу напередодні проведення Маршу Рівності у цьому місті вирішили поцікавитися ставленням городян до ЛГБТ: переважна більшість опитаних заявили, що вони ставляться до ЛГБТ людей нейтрально та вважають, що ті мають право на "свій вибір", проте негативно налаштовані до "гей-парадів".²⁸

Популярна українська співачка Ірина Білик, навпаки, вирішила відкрито підтримати Марш Рівності у Києві, презентувавши у Міжнародний день боротьби з гомофобією та трансфобією відео на пісню "Не ховай очей". "Я сподіваюсь, що цей соціальний проект стане фундаментом для підвищення рівня толерантності в нашому суспільстві, а представникам ЛГБТ допоможе "не ховати очей" та бути самим собою!" – заявила Ірина Білик.²⁹

Питання ставлення українського суспільства до ЛГБТ були обговорені на ток-шоу "Право на владу" одного з найбільш популярних у країні телеканалів "1+1" 14 червня – за два дні до проведення Маршу Рівності у Києві. Свої думки з цього приводу мали змогу висловити народні депутати Ігор Гузь (Народний Фронт), Юрій Павленко (Опозиційний блок), Іван Крулько (Батьківщина), відомий ліберальний православний священник Георгій Коваленко, а також інші гості програми, серед яких були представлені як ЛГБТ, так і релігійні гомофобні активісти. Всі депутати українського парламенту висловлювали, загалом, недружні до ЛГБТ погляди та заперечували проти надання ЛГБТ людям рівних прав, тоді як отець Георгій Коваленко зауважив, що, хоч церква і засуджує гомосексуальні стосунки, вона також рішуче засуджує будь-яке насильство і визнає вищу цінність свободи. На питання "Як би ви поставилися до сусідів нетрадиційної орієнтації?" 61% аудиторії ток-шоу відповіли, що байдуже, 20% – що уникали би спілкування з ними, і 8% – що підтримали би їх.³⁰

Питання, пов'язані з ЛГБТ, починають порушуватись і в українському спорті. Генеральний директор футбольного клубу "Зоря" Сергій

²⁸ Первый Криворожский, *Как к представителям ЛГБТ-сообщества относятся жители Кривого Рога*, 06.07.2018, 1kr.ua.

²⁹ Irina Bilyk, *Ірина Білик – Не ховай очей*, 17.05.2018, youtube.com.

³⁰ ТСН, *Право на владу за 14 червня 2018 року*, 14.06.2018, youtube.com.

Рафаїлов своїми неодноразовими гомофобними заявами (зокрема, про небажання бачити у своїй команді гравців-геїв), викликав жваву публічну дискусію, на яку була вимушена реагувати Федерація Футболу України. Заступник глави ФФУ Юрій Запісоцький заявив, що слова Сергія Рафаїлова можуть бути розглянуті Контрольно-дисциплінарним комітетом Федерації.³¹

³¹ Новое время, *В ФФУ прокоментували слова гендира Зорі про його небажання бачити в клубі гравців-геїв*, 19.10.2018, nv.ua.

4. ЦЕРКВИ ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

У 2018 році повідні українські церкви, за винятком Української православної церкви (Московського патріархату), не висували власних гомофобних пропозицій, але підтримувати відповідні ініціативи, що містилися у різного роду петиціях та зверненнях до органів влади з боку консервативно-релігійних організацій та окремих активістів. Так, у червні 2018 року конференція єпископів Римсько-католицької церкви в Україні ухвалила звернення "до української влади усіх рівнів та до вірян з приводу проведення "Маршу рівності" в місті Києві", в якому не висунула жодних власних побажань або вимог до української влади, але засудила "гендерну ідеологію" та закликала "прислухатися до своїх громадян та стати на захист родини".³² Відповідні петиції та звернення, що були згадані у зверненні конференції єпископів, містили прямі заклики до запровадження дискримінації та обмеженні прав людини, що прямо заборонено законами України, але оскільки єпископи не висували їх від свого імені, формально вони не порушували ці закони – це є стандартною тактикою українських церков з моменту ухвалення закону "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні", який заборонив підбурювання до дискримінації.

В цілому, у 2018 році головними темами заяв українських церков, пов'язаних з ЛГБТ питаннями, стали підтримка заходів на "захист традиційної сім'ї", протести проти (здебільшого, гаданих) державних заходів на захист інтересів ЛГБТ, а також обурення з приводу ігнорувань владою численних гомофобних звернень від громадськості та побиття поліцією протестуючих, які намагалися зашкодити проведенню Маршу Рівності у Києві.

Як і у 2017 році, з прямим закликом не допустити проведення Маршу Рівності у Києві виступила тільки УПЦ (МП) в особі її очільника митрополита Онуфрія – через те, що "це може завдати непоправної шкоди чистим серцям і душам наших дітей та, більше того – накликати

³² Родина, *Звернення конференції єпископів Римсько-Католицької Церкви в Україні до української влади усіх рівнів та до вірян з приводу проведення "маршу рівності" в місті Києві*, 13.06.2018, rodyna.org.ua.

гнів Божий на Українську землю, на якій і без того вже кілька років поспіль проливається невинна кров українців".³³ Натомість, патріарх Філарет, глава Української православної церкви – Київський патріархат, в інтерв'ю "Українській правді" зауважив, що Україна не ризикує втратити своєї духовності через Марші Рівності, оскільки "[...] у нас гей–паради вже були, навіть двічі. Скільки там було учасників? Сотня чи дві? І то серед них багато іноземців. А на недавню ходу за сім'ю прийшло 10 тисяч". Також він запевнив, що готовий провести поминальну службу за померлим християнином-геєм, тому що він був, хоч і грішником, але християнином. На думку патріарха, тільки сам Бог може вирішити, чи він простить цей гріх.³⁴ У січні 2018 року патріарх Філарет дав розлоге інтерв'ю кореспондентці Deutsche Welle, в якому, зокрема, абсолютно несподівано заявив, що "Сексуальні шлюби чоловіка з чоловіком можуть бути допустимі, але не вважаються правильними" і що до грішників треба ставитися терпимо, але неприпустимо казати, що це (їхній гріх) правильно і підтримувати це.³⁵ Ці заяви патріарха Філарета різуче різняться як із досі декларованим офіційним ставленням УПЦ-КП до ЛГБТ, так і з широко відомими власними гомофобними поглядами патріарха. Раніше УПЦ-КП взагалі не визнавала існування такого поняття як "одностатевий шлюб" та рішуче заперечувало проти визнання не тільки власне одностатевих шлюбів, але й будь-якої форми реєстрованого партнерства для одностатевих пар. Вочевидь, керівництво УПЦ-КП вже розуміє важливість захисту прав ЛГБТ для офіційного курсу української влади на євроінтеграцію і хоче виглядати в таких умовах відповідальною та сучасною громадською силою, яка працює на благо української держави.

³³ Українська Православна Церква, *Звернення Предстоятеля з приводу проведення "Маршу рівності" у Києві*, 11.06.2018, church.ua.

³⁴ Романюк Р., Панченко Ю., Сарахман Е., Патріарх Філарет: *Якщо Томосу нам не дадуть, то це означає, що Москва перемогла Вселенського патріарха*, 14.06.2018, Українська правда, pravda.com.ua.

³⁵ Deutsche Welle, *Філарет: Війна на Донбасі триватиме ще один-два роки*, 31.01.2018, dw.com.

Після утворення нової Православної церкви України (ПЦУ) на базі УПЦ-КП та Української автокефальної православної церкви, патріарх Філарет формально полишив керівні церковні посади, а главою нової церкви було обрано його протеже та вихованця митрополита Епіфанія. Завдяки провокаційній розмові російських пранкерів, що була викладена в інтернеті, стало відомо про його позицію стосовно ЛГБТ в Україні: "Це складне питання, і ми не повинні порушувати це питання на початку цього шляху, зараз потрібно працювати над цим, щоб українське суспільство приймало це".³⁶ Офіційний коментар у фейсбуку ПЦУ також додає, що "Церква дотримується біблійної позиції, визначаючи одностатеві стосунки як гріх, і цю думку поділяє більшість українського суспільства".³⁷ Таким чином, можна побачити, що ПЦУ намагається проводити дуже обережну політику в ЛГБТ питаннях: хоч і визнаючи наявність проблем і потребу в їх подоланні, вона утримується від будь-яких кроків у цьому напрямку.

На тлі позитивних щодо ЛГБТ висловлювань папи Франциска та процесів переосмислення традиційного ставлення до ЛГБТ питань у католицькій церкві в цілому, ієрархи Української греко-католицької церкви вже декілька років поспіль утримуються від будь-яких публічних висловлювань по цих питаннях. Однак, глобальні процеси даються взнаки і серед українських греко-католиків – цілком очікувано, насамперед у розвинених країнах Заходу. Так, молодий священник УГКЦ у Швейцарії Назарій Заторський дав розлоге інтерв'ю інтернет-журналові "Секція", в якому відзначив нерівне ставлення до ЛГБТ з боку своєї церкви, проблеми в тлумаченні релігійних приписів, що стосуються життя ЛГБТ людей, та зауважив: "Саме тому численні католицькі богослови, а також деякі ієрархи Католицької Церкви бачать вирішення цієї проблеми в тому, що Церква повинна поставити ЛГБТ в рівні умови з гетеросексуалами та почати в тій чи іншій формі благословляти одностатеві пари. Звісно, християн-гомосексуалів

³⁶ Obozrevatel.ua, *Пранкери подзвонили Епіфанію: сплигло аудіо скандальної провокації*, 24.12.2018, obozrevatel.com.

³⁷ Православна Церква України, 22.12.2018, facebook.com.

стосуватимуться в такому випадку ті самі приписи, що й різностатевих подругів: жодного сексу до подружжя та поза подружжям".³⁸

Вперше, у 2018 році керівництво провідних релігійних конфесій в Одесі не прийняло спільного звернення до міської влади із закликом не допустити проведення у місті Маршу Рівності; так само не було відзначено й відповідних звернень від окремих церков.

³⁸ Секція, *Отець Назарій Заторський про Біблію, ЛГБТ-спільноту й одностатеві шлюби*, 01.10.2018, section.in.ua.

5. ЛГБТ СПІЛЬНОТА

За оцінками поліції, у київському Марші Рівності 2018 взяли участь близько 3,5 тисяч осіб, за оцінками організаторів – до 5 тисяч, що у півтора-два рази перевищує кількість учасників маршу у 2017 році. Безпеку заходу забезпечували близько 5 тисяч поліцейських. Марш Рівності в Одесі налічував приблизно стільки ж учасників, як і у минулому році (близько 100), аналогічний захід, що вперше відбувся у Кривому Розі – близько 30. Після скандалу навколо плакатів сумнівного змісту, що були помічені у 2017 році на Марші Рівності у Києві, в середовищі ЛГБТ спільноти відбулися розлогі дискусії щодо сутності та спільних цінностей ЛГБТ руху і відповідальності його окремих представників за загальний імідж ЛГБТ в очах широкого суспільства. Внаслідок цього, подібних плакатів на всіх публічних українських ЛГБТ заходах у 2018 році помічено не було. За результатами громадського обговорення, темою Маршу рівності 2018 у Києві стала видимість ЛГБТ спільноти. Марш Рівності 2018 в Одесі пройшов 18 серпня під девізом "Наші сім'ї – наша цінність".

На одному з плакатів, що привернули увагу на цьогорічному марші у Києві, було написано "Дякуємо українському війську за змогу провести цей марш". Тематика участі ЛГБТ у захисті України від російської агресії, що підкреслює статус ЛГБТ спільноти як інтегральної частини українського суспільства, також була висвітлена у мистецькому проекті українського фотографа Антона Шебетка "Ми були тут", що складався з однойменної фотовиставки у київській галереї IZONE та публікації інтерв'ю з персонажами фотографій в інтернет-виданні Bird in Flight, де вони розповідали про свій досвід життя як ЛГБТ людей та участі в антитерористичній операції.³⁹ Ці, а також інші матеріали про ЛГБТ ветеранів АТО з'явилися у багатьох медіа та привернули широку увагу громадськості. Віктор Пилипенко – перший та поки що єдиний доброволець-ветеран АТО, який зробив публічний камінаут – взяв участь у відкритті фотовиставки та публічній дискусії "Хто воює? Кольори українського патріотизму" з участю

³⁹ Шебетко А., *"Идет война, а эти с флагами": Украинские ЛГБТ на службе в зоне АТО*, Bird in Flight, 08.06.2018, birdinflight.com.

представників Міністерства оборони, де розповів про свій досвід військової служби та відповідні проблеми, з якими він стикався як гей. З ще більшими проблемами стосовно військової служби стикаються трансгендерні люди, яким офіційно заборонено служити в українській армії – однак, як виявилось, вони також брали активну участь в опорі російській агресії як волонтери.⁴⁰

Рисунок 4. Учасник київського Маршу Рівності з плакатом "За традиційні сімейні цінності в гей-сім'ях", 17.05.2018.

Головною претензією до київського Маршу Рівності 2018 з боку сторонньої публіки та певної частини ЛГБТ спільноти була наявність платформ з дрег-квінз, що, на їхню думку, дискредитує марш як правозахисний захід. Однак, організатори маршу дійшли спільної думки щодо того, що у ньому можуть брати участь будь-які особи та організації, які поділяють спільні цінності рівності та толерантності та не порушують закон. Треба відзначити, що спостерігається очевидна

⁴⁰ Заборона, *Пішли у транс: Себастьян, військовий доброволець*, 28.03.2018, zaborona.com.

тенденція поступового впадіння цього заходу до ЛГБТ-прайд-парадів, характерних для західного суспільства, за своїм характером більш яскравих і розважальних.

Участь у Марші Рівності помітно поживила громадське життя українських дрег-квінз. На хвилі ентузіазму у жовтні 2018 року успішно пройшов Drag Queen Festival "Золотий кавун" у Херсоні.⁴¹ Одеський Марш Рівності, що відбувся 18 серпня, також продемонстрував підвищення ЛГБТ активізму на півдні країни та зниження агресивно-гомофобних настроїв у суспільстві в цьому регіоні. Він викликав помітно більш нейтральну або навіть позитивну реакцію у місцевій пресі та продемонстрував різке зниження числа його агресивних супротивників: якщо у минулому році їх було приблизно стільки ж, як учасників маршу (близько 100), то у 2018 – у декілька разів менше.⁴²

Як і в минулому році, найбільшою проблемою українського ЛГБТ руху у 2018 році залишався високий рівень агресії з боку праворадикальних націоналістичних угруповань, які послідовно намагалися зірвати всі ЛГБТ акції, про котрі їм стало відомо. Хоча тепер всі українські ЛГБТ організації усвідомлюють загрозу фізичного насильства з боку ультраправих радикалів і завжди інформують та звертаються по захист своїх акцій до місцевої поліції, у 2018 році в багатьох випадках поліція діяла вкрай пасивно, а напади праворадикалів були успішними та перешкоджали проведенню ЛГБТ заходів, навіть з участю самих працівників Національної поліції України.

Зважаючи на це, організатори публічних ЛГБТ акцій інколи були вимушені вдаватися до надзвичайних заходів безпеки і не повідомляли про час та місце проведення своїх акцій до самого їх початку, як, наприклад, у випадку маршу "За різноманітність і проти дискримінації", що відбувся у Херсоні 17 травня.⁴³

Подібна хода відбулася 10 червня у Полтаві, відразу за маршем за "традиційні сімейні цінності" – кілька десятків дівчат пройшли

⁴¹ Drag Queen Festival "Золотий кавун", facebook.com.

⁴² Деро Одеса, *ЛГБТ-марш в Одесі: Як це було*, 18.08.2018, odesa.depo.ua.

⁴³ Горелов К., *В Херсоні пройшов секретний марш "За різноманітність і проти дискримінації"*, 17.05.2018, Гривна, grivna.ks.ua.

центром міста з веселковим прапором ЛГБТ, із символікою ЛГБТ на обличчі та плакатами, на яких зокрема було написано "Как можно ненавидеть за способность любить?". Одна з учасниць ходи постраждала від нападу невідомого чоловіка, який її сильно штовхнув, відібрав плакат, розірвав його на шматки і викинув.⁴⁴

Рисунок 5. "Веселковий флешмоб" у Запоріжжі, 16.05.2018.

Не обійшовся без проблем і "Веселковий флешмоб" у Запоріжжі, що був проведений місцевою ЛГБТ організацією "Гендер Зед" 16 травня, напередодні Міжнародного дня протидії гомофобії та трансфобії. Невідомий чоловік кинув у натовп вибуховий пристрій (ймовірно, велику петарду), від якого постраждали декілька активістів, журналістів та поліцейський, який охороняв захід. Нападник був відразу затриманий поліцією, у нього було вилучено пістолет,

⁴⁴ Коло, Під час ходи на підтримку ЛГБТ-спільноти у Полтаві постраждала дівчина: подробиці, 12.06.2018, kolo.news.

електрошокер та ніж. Згодом він був заарештований, а його справа передана на судовий розгляд.⁴⁵

У вересні в Миколаєві пройшли вже традиційні Дні рівності та гордості, організовані Асоціацією ЛГБТ "ЛІГА". 23-25 квітня 2018 року в Києві відбулася Міжнародна конференція "Трансгендерність: виклики та перспективи в сучасній Україні та світі", організована ГО "Інсайт". Вона стала важливою подією для транс*спільноти на всьому пострадянському просторі.⁴⁶

Дуже активною та плідною у 2018 році була робота Батьківської ініціативи ТЕРГО: вони провели цілу низку тренінгів для студентів, викладачів та практикуючих психологів на ЛГБТ тематику в кількох регіонах України, приділяючи особливу увагу питанням булінгу в школах.⁴⁷ Так само, шляхом проведення різного роду тренінгів, зустрічей та інших заходів, продовжували свою роботу серед ЛГБТ спільноти та українського суспільства в цілому інші провідні українські ЛГБТ організації. Так, запорізький Благодійний фонд "Гендер Зед" провів декілька "Шкіл Толерантності" з питань сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності у різних містах України (Запоріжжя, Київ, Миколаїв, Чернігів, Харків, Кропивницький, Мелітополь, Бердянськ) для журналістів, громадських активістів, психологів, соціальних працівників тощо.

ГО "Точка опори" продовжувала свої проекти "Індекс корпоративної рівності", присвячений дослідженню корпоративної політики у сфері бізнесу в Україні щодо підтримки рівності та розмаїття, та "Дружній лікар", призначений покращити рівень медичних послуг для української ЛГБТ спільноти. Також у сфері медичних послуг для чоловіків, які мають секс з чоловіками, а саме профілактики та протидії захворюванню на ВІЛ/СНІД, продовжувала працювати провідна українська організація у цій сфері "АЛЬЯНС.ГЛОБАЛ".

⁴⁵ ЗОБФ "Гендер Зед", *Видимі та сміливі: у Запоріжжі відбувся веселковий флешмоб*, 16.05.2018, genderz.org.ua.

⁴⁶ Kyiv Trans Conference, 2018, transconf.org.ua.

⁴⁷ Бі "Tergo", *Останній місяць року ТЕРГО проводить на Херсонщині!*, 11.12.2018, tergo.org.ua.

Центр "Наш світ" у 2018 році продовжував моніторинг випадків порушення прав, дискримінації, інцидентів та злочинів ненависті проти ЛГБТ в Україні та зосередив свої зусилля на роботі з Національною поліцією і адвокатури виконання ЛГБТІ компонентів Плану дій у сфері прав людини – зокрема, розробці та ухваленню змін до Кримінального кодексу щодо злочинів ненависті. Нами були проведені круглі столи зі зміцнення діалогу між ЛГБТ спільнотою, громадянським суспільством, органами місцевого самоврядування та Національною поліцією у питаннях запобігання дискримінації та злочинам на ґрунті ненависті у Вінниці, Харкові та Кривому Розі. 12 грудня Центр "Наш світ" спільно з Центром інформації про права людини провів у Києві конференцію "Нетерпимість без відповідальності: мова ворожнечі та злочини ненависті в Україні", до якої нами був підготований всебічний звіт про злочини та інциденти ненависті в Україні за всіма ознаками.⁴⁸ У конференції взяли участь народна депутатка України Світлана Заліщук, начальник Головного територіального управління юстиції у місті Києві Міністерства юстиції України Станіслав Куценко, представники міністерств внутрішніх справ та юстиції України, Уповноваженого з прав людини ВРУ, Національної поліції, центрів безоплатної правової допомоги, посольств іноземних держав та представництв міжнародних організацій. Центр "Наш світ" також брав активну участь у зустрічах представників громадянського суспільства та українського уряду з приводу виконання Плану дій у сфері прав людини та розробки змін до нього.

⁴⁸ Кравчук А., *Злочини та інциденти ненависті в Україні*, 2018, Центр "Наш світ", gay.org.ua.

6. НАСИЛЬСТВО, ДИСКРИМІНАЦІЯ ТА ІНШІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛГБТ⁴⁹

Моніторинговою мережею Центру "Наш світ" у 2018 році було задокументовано 358 випадків дій на ґрунті гомофобії/трансфобії, дискримінації, а також інших порушень прав ЛГБТ в Україні. У 34 кейсах йшлося про події, що відбулися у 2017 році, решта – 324 випадків – трапилися у 2018. Для порівняння, у попередньому 2017 році "Центром" "Наш світ" було задокументовано 226 таких випадків. Таке різке зростання річної кількості зареєстрованих порушень прав ЛГБТ, на нашу думку, пояснюється як підвищенням ефективності роботи моніторингової мережі Центру, так і реальним зростанням насильства проти ЛГБТ з боку праворадикальних угруповань.

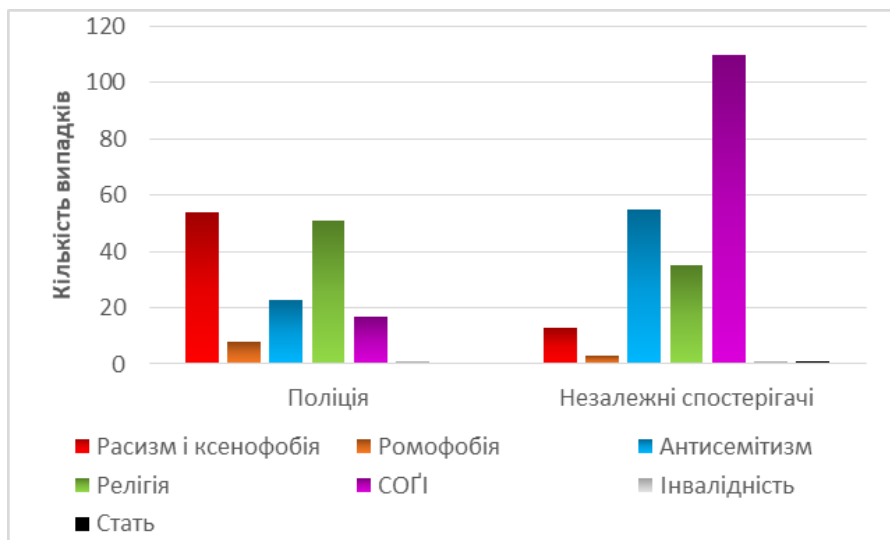

Рисунок 6. Кількість випадків дій на ґрунті нетерпимості за різними ознаками в Україні у 2017 році, повідомлених ОБСЄ Національною поліцією та незалежними спостерігачами.

⁴⁹ У цьому розділі кількість задокументованих порушень прав ЛГБТ може перевищувати кількість кейсів, тому що у деяких випадках було порушено більш ніж одну сферу прав.

У будь-якому випадку, не можна не відзначити те, що ЛГБТ в Україні є одними з основних жертв злочинів ненависті та дискримінації – це стає очевидним, зокрема, якщо подивитися на статистику злочинів та інцидентів ненависті за всіма ознаками, яка збирається ОБСЄ на основі інформації, наданої як поліцією, так і незалежними спостерігачами.

Таблиця 1. Регіональний розподіл кейсів, задокументованих у 2018 році.

Регіон	Кількість кейсів
Київ і область	124
Одеса і область	43
Харків	29
Дніпро і область	26
Житомир і область	13
Херсон і область	13
Черкаси	12
Львів	10
Вінниця і область	9
Донецька область (під контролем України)	8
Полтава та область	8
Донецька область (окупована РФ)	7
Ужгород і Закарпатська область	7
Івано-Франківськ і область	7
Запоріжжя і область	6
Чернівці	6
Чернігів	6
Суми і область	5
Рівне і область	4
АР Крим (окупована РФ)	4
Луцьк	4

Кропивницький та Кіровоградська область	3
Тернопіль	2
Миколаїв	1
Хмельницький	1
Усього	358

Найчастіше від гомофобної / трансфобної агресії, дискримінації та інших порушень потерпали представники ЛГБТ спільнот крупних міст, де вони є найбільш видимими: Київ, Одеса, Харків і Дніпро.

Дії на ґрунті гомофобії або трансфобії

Дії на ґрунті гомофобії /трансфобії та мова ворожнечі з боку осіб, не наділених офіційною владою, були відзначені у 246 кейсах. 111 із них (8 – у 2017 році, та 103 – у 2018 році) можна охарактеризувати як *злочини ненависті*, а 129 (13 – у 2017 році і 116 – у 2018 році) – як *інциденти ненависті*. У 9 випадках були зафіксовані прояви *мови ворожнечі*.⁵⁰

Були відзначені такі види порушень (див. таблицю 2):

Таблиця 2. Кількість різних видів порушень прав ЛГБТ у 2018 році.

Види порушень	Кількість кейсів
образи, приниження людської гідності, погрози	176
фізичне насильство різного ступеня тяжкості	93
незаконне збирання, розголошення (або загроза розголошення) конфіденційної інформації	38
гомофобія / трансфобія в сім'ї	35
вимагання та шантаж	29
грабіж	16

⁵⁰ Виділені курсивом терміни наведені відповідно до класифікації БДІПЛ / ОБСЄ.

напади на ЛГБТ центри, акції або активістів/ок	12
погрози зброєю та її застосування	11
ушкодження майна	7
перешкоджання мирній акції	7
розбій	6
гомофобні написи / заклики	6
образливі висловлювання	3
насильство сексуального характеру	2
викрадення людей	2
спроба позбавити батьківських прав	1
торттури або нелюдське поводження	1
вбивство	1
непокора законним вимогам працівників поліції	1

У 2018 році, вперше після Революції Гідності, злочинів ненависті було зафіксовано менше ніж інцидентів, тоді як у попередні роки злочинів завжди відзначалося більше, ніж інцидентів (див. таблицю 3). Це може означати зменшення частки тяжких правопорушень щодо ЛГБТ, про що свідчить і зменшення частки випадків фізичного насильства серед кейсів цієї категорії – 93 із 246, тоді як у 2017 році таких випадків було 92 із 172 кейсів. Однак, щоб упевнено стверджувати, що це не випадковість, потрібен більший час моніторингу.

Таблиця 3. Співвідношення гомофобних/трансфобних злочинів і інцидентів у 2014-2018 роках.

Рік	Кількість злочинів	Кількість інцидентів
2014	27	10
2015	45	8
2016	136	67
2017	99	71
2018	111	129

Водночас, викликає занепокоєння збільшення нападів на ЛГБТ центри, окремі заходи та активістів/ок, а також перешкоджання проведенню мирних акцій. Якщо у 2017 році було зафіксовано 8 таких випадків, то у 2018 – вже 19. З урахуванням 16 випадків фізичного насильства під час так званих "сафарі", що проводили ультраправі угруповання перед та після мирних ЛГБТ акцій у Києві, Харкові та Одесі, стає очевидним, що участь ЛГБТ у суспільному житті України стає все більш небезпечною. Це стосується не тільки спільнот у крупних центрах, але й таких міст без помітного ЛГБТ активізму, як Рівне, Ужгород, Полтава, Івано-Франківськ, Вінниця. Через зростання останнім часом ультраправого радикалізму в Україні та обрання ЛГБТ в якості однієї з його основних мішеней, таких угруповання все частіше нападають не тільки на публічні зібрання, але й на закриті заходи, орієнтовані на специфічну аудиторію. Прикладами можуть служити зриви у березні 2018 року тренінгу для психологів у Полтаві, який влаштувала організація "Терго", і круглого столу для поліції (!) та органів місцевого самоврядування у Вінниці, який організував Центр "Наш світ".

Також вагомою залишається частка майнових злочинів, у яких жертва цілеспрямовано обирається через свою сексуальну орієнтацію, таких як вимагання, шантаж, розбій та грабїж. в У 2018 році було зафіксовано 51 випадок таких злочинів.

Наприкінці листопаду 2018 року Центр "Наш світ" надіслав до Головного слідчого управління Національної поліції України офіційний запит про кількість та правову кваліфікацію злочинів, скоєних в Україні у 2018 році за ознаками гомофобії і трансфобії (з мотивів нетерпимості до гомосексуальних і трансгендерних людей). Ми не отримали жодної відповіді на цей запит у встановлений законом термін.

Напади на ЛГБТ заходи та активісток/ів

Кейс 1102

У січні 2018 року у Кривому Розі було скоєно напад на двох ЛГБТ активістів дніпровського осередку ВГО "Гей-альянс Україна" з очевидними ознаками спланованого злочину на ґрунті ненависті до гомосексуальних людей. Усі постраждали написали заяви в поліцію за

фактом нападу. Наскільки відомо, поліція поки що не змогла знайти нападників, і цей злочин кваліфікується без врахування мотиву ненависті.

У липні один із цих активістів знову піддався нападу невідомих (кейс 1256). Цей злочин також досі не розкрито.

Рисунок 7. ЛГБТ активіст з Кривого Рогу після нападу невідомих (кейс 1102).

Кейс 1112

19 січня 2018 року троє невідомих, на вигляд близько 20 років, з обличчями, прихованими під капюшонами, напали і побили Ліама Ентоні Тонґа, громадянина Великої Британії, який приїхав до Києва в якості туриста. Бажаючи прогулятися по центру міста, він приїхав на Михайлівську площу, де і стався інцидент. Один з правопорушників став кидати в нього сніжками, другий ногою штовхнув валізу. Ліам сприйняв це як дурний жарт. Він намагався йти далі та не звертати уваги, сподіваючись, що ці троє від нього відстануть, але його повалили і почали бити ногами. За словами Ліама, ніхто не прийшов

йому на допомогу, коли його били. Вже пізніше перехожі викликали йому швидку і поліцію. Коли він намагався зайти в найближчі офіси з проханням змити кров, ніхто не хотів його пускати.

Рисунок 8. Турист з Великої Британії Ліам Ентоні Тонґ після нападу хуліганів на Михайлівській площі (кейс 1112).

"Правопорушникам не сподобалася нестандартна креативна зовнішність. Я уточнила у Ліама, чи були словесні образи або будь-які висловлювання гомофобного характеру на його адресу – він відповів, що ні, його били мовчки (хоча він міг і не розібрати слів або втратити свідомість на якийсь час), а потім стояли віддалік, дивилися і сміялися, коли він намагався прийти в себе", – повідомила моніторка Центру "Наш світ".

Ймовірно, нападниками були представники ультраправих угруповань, які в той час і поруч з тим місцем блокували антифашистську акцію.

Поліція (Шевченківське РУНП) дуже неохоче приймала заяву. У постраждалого залишалося 2 години до літака. Поліцейський намагався всіляко демотивувати його, кажучи "Потрібно зараз їхати на місце злочину, ви готові?", "Ви готові пропустити літак?", "Ви готові прилітати сюди поки буде йти справа?", "Якщо ви не готові, то і сенсу немає подавати заяву". Втім, заяву було прийнято, а справа попередньо кваліфікована як звичайне хуліганство. Мотив упередженого ставлення не був внесений до матеріалів розслідування.

Кейс 1122

У лютому 2018 року, під час дискусії у рамках кампанії "Футбол проти гомофобії", яка проходила в івано-франківському громадському просторі "Urban Space 100", невідомі кинули під заклад димову шашку. Також до закладу зайшли кілька молодиків у балаклавах, які лаялися на організаторів дискусії та примусили їх прибрати антигомофобні буклети.

Кейс 1130

Неабияку зацікавленість діяльністю громадської організації Жіноче об'єднання "Сфера" та її активісток у Харкові протягом усього 2018 року виявляли молодики із ультраправої організації "Фрайкор". Рідкий захід, організований активістками "Сфери" проходив без брутального втручання фрайкорівців. У лютому вони зірвали лекцію про ЛГБТ рух у книгарні "Є".

О 19.15 до приміщення книгарні увійшла група молодих людей, які представилися національними активістами і заявили, що "не допустять пропаганду гомосексуалізму в прифронтовому місті", "не за такі цінності стояв Майдан", і що слухачі лекції заважають їм купити книги. Наряд поліції, який прибув на місце події, запропонував слухачам лекції розійтись, оскільки вони не зможуть забезпечити порядок, а також не вправі заважати іншим громадянам (тобто фрайкорівцям) купувати книги.

Кейс 1211

У травні знову "Фрайкор", а також угруповання "Традиція і порядок" зірвали лекцію щодо гомофобії, організовану "Сферою". Поліція знову бездіяла.

Рисунок 9. Блокування лекції про ЛГБТ рух у Харкові (кейс 1130).

Кейс 1254

У липні 8 осіб у протигазах увірвалися до приміщення харківського ПрайдХабу, де проходили ЛГБТ заходи, розпилили невідомий газ, розгромили туалетну кімнату, зірвали фотовиставку зі стін, розтрощили меблі. У приміщенні в цей час знаходилося 10 чоловік, які постраждали внаслідок цього нападу: головний біль, хімічний опік обличчя, нудота і запаморочення.

Рисунок 10. Напад на харківський ПрайдХаб (кейс 1254).

Поліція почала кримінальне розслідування за статтею 296 ККУ "Хуліганство". Мотив нетерпимості не був внесений до матеріалів розслідування.

Кейс 1326

У вересні у Харкові знову було зірвано ЛГБТ захід у ПрайдХабі та пошкоджено майно – цього разу, молодиками з організації "Традиції і порядок". Поліція вивела нападників на вулицю, але затримано нікого не було.

Кейси 1343, 1398, 1450

Аналогічні напади на заходи харківських ЛГБТ активісток з боку ультраправих угруповань відбулися також у жовтні, листопаді та грудні 2018 року. Останнього разу, 28 грудня, молодики з "Традиції і порядок" просто нависили замок на двері ПрайдХабу, чим заблокували у ньому близько 80 осіб.

Рисунок 11. Блокування харківського ПрайдХабу (кейс 1326).

Стосунки з правоохоронними органами

У 30 кейсах було повідомлено про порушення з боку правоохоронних органів. Поліцейські порушували такі права (див. таблицю 4):

Таблиця 4. Порушення прав ЛГБТ у 2018 році з боку правоохоронних органів.

Порушені права (якими діями)	Кількість
Ефективні засоби правового захисту (неналежне виконання службових обов'язків, відмова у захисті прав)	20
Свобода мірних зібрань (охорона та забезпечення проведення заходів)	10
Повага до приватного життя (незаконне збирання, розголошення, або загроза розголошення конфіденційної інформації)	7

Свобода і особиста недоторканність (вимагання хабаря, порушення процесуальних норм, образи, приниження людської гідності, погрози, перевищення влади і службових повноважень, фізичне насильство)	7
Дискримінація (образи, приниження людської гідності, погрози, упереджене ставлення)	5

Як і в попередні роки, основним порушенням з боку поліції залишалося неналежне реагування на звернення з боку ЛГБТ за захистом. Крім недоліків, перелічених у відповідному розділі звіту за минулий рік, став очевидним ще один суттєвий аспект, а саме, захист мирних зібрань. Через збільшення нападів ультраправих угруповань як на публічні, так і на закриті ЛГБТ заходи (див. попередній підрозділ цього звіту), виникла нагальна потреба в належному реагуванні з боку поліції на такі загрози, що передбачає не тільки забезпечення фізичної безпеки учасників мирного зібрання, але також і проведення самого зібрання, незважаючи на погрози та намагання з боку опонентів зірвати такі заходи. Поліція забезпечила адекватний захист лише Маршів Рівності у Києві, Одесі та Кривому Розі (ймовірно, через великий тиск та увагу з боку міжнародної спільноти). Під час інших мирних зібрань, як публічних (наприклад, Марш пам'яті трансгендерних людей у Києві 18.11.2018), так і неопублічних (круглий стіл для поліції у Вінниці 19.03.2018), коли ультраправі угруповання намагалися їх зірвати, поліція лише намагалася не допустити фізичних зіткнень, для чого припиняла проведення самих мирних зібрань ЛГБТ, але давала змогу їхнім опонентам провести свої агресивні акції і не робила жодного кроку для припинення їхніх протиправних дій.

В окремих випадках працівники поліції збирали конфіденційну інформацію про гомосексуалів та погрожували її поширенням. Так, за повідомленнями потерплх, працівники департаменту боротьби з кіберзлочинністю у місті Дніпро (вул. Поля, 1) принаймні у трьох випадках збирали та погрожували розкрити з порушенням процесуальних норм персональні дані геїв, затриманих без вручення підозри.

Кейс 1288

У серпні 2018 року Микола познайомився через сайт знайомств для геїв із хлопцем – однак, пізніше виявилось, що таким чином працівники дніпровської кіберполіції "відпрацьовують" геїв, шукаючи злочинця-гвалтівника. Микола таким чином описує те, що з ним трапилося: "Пришел на встречу в центре города, окружила группа мужчин крепкого телосложения, представились работниками полиции, показали удостоверение, сказали, что они проводят следственные действия в связи с изнасилованием 12-летнего мальчика. Предложили проехать по адресу улица Поля, 1, задавали некорректные вопросы: "Давно ли гей.., знают ли родители.., была ли половая связь с женщиной...", забрали телефон, подключили его к ноутбуку и скачали файлы внутренней памяти, после этого фотографировали и отпустили. Никаких бумаг подписывать не давали, т.е. все было неофициально. Я так понимаю, что они так проводили оперативную работу, но вот методы такие же как 20 лет назад".

Кейс 1229

Після Маршу Рівності у Києві на кількох його учасниць напала група праворадикалів. Присутня при цьому поліція бездіяла. Одна із учасниць так описує цей інцидент: "Після прайду ми вийшли на Контрактівій. Нас було 5 дівчат. Ми сховали всю символіку ще в метро. [...] Почався дощ, і ми розгорнули прапор райдужний і підстелили його на лавочку. Минула приблизно година, нічого поганого не очікували. Дощ вже скінчився, але ми забули сховати прапор. Все сталося дуже швидко: раптом до нас підійшли біля 30 хлопців з нацистською символікою. Вони почали агресивно себе вести, плескати у долоні та обзивати різними висловами на кшталт "підорки", погрожувати розправою за те, що ми не такі люди, як усі. Підійшли поліцейські, які були неподалік. Нападники схопили прапор і почали його витягувати. Одна з моїх подруг не хотіла його віддавати, тримала сильно – у неї тепер поранена рука. Поліція була поряд і просто дивилася. Вони прапор відібрали, і ще знімали нас на відео. Потім почали його топтати ногами й пішли. Поліція пішла слідом. Ми

були в шоці. Це я зараз розумію, що могла би звернутися до поліцейських або ж знімати на відео, але, на жаль, ми цього не зробили. Не спитали і не зафіксували прізвища поліцейських. Але їх поведінка здивувала, бо вони на це все просто дивилися, і нічого не робили".

Кейс 1276

19 травня у місті Чернівці угрупованнями "Традиції і порядок", "Катехон", "Зентропа" та іншими було зірване проведення Фестивалю Рівності. Нападниками було розпилено сльозогінний газ і навіть кинута в організаторок молотком. Було викликано поліцію, яка не впоралася із забезпеченням громадського порядку, безпеки учасників і відвідувачів та проведення фестивалю. Організаторками заходу було подано заяву про вчинення проти них правопорушення, але жодного результату досі немає.

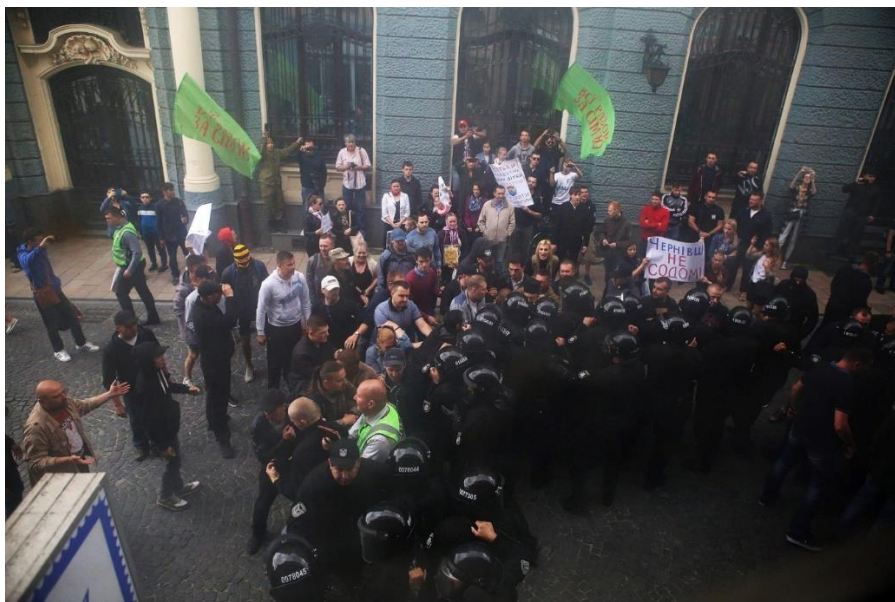

Рисунок 12. Напад на Фестиваль Рівності у Чернівцях (кейс 1276).

Зайнятість

У цій сфері було зафіксовано 24 випадків порушень трудових прав ЛГБТ (див. таблицю 5):

Таблиця 5. Порушення прав ЛГБТ у 2018 році у сфері зайнятості.

Порушені права (якими діями)	Кількість
Дискримінація (бездіяльність адміністрації, доведення до звільнення за власним бажанням, незаконне звільнення, незаконна відмова у прийомі на роботу, образи, приниження людської гідності, погрози, пониження на посаді/відмова в просуванні, упереджене ставлення, фізичне насильство, цькування)	23
Повага до приватного життя (втручання в особисте життя, незаконне збирання, розголошення або загроза розголошення конфіденційної інформації)	7

Кейс 1127

У квітні трансгендерній дівчині було відмовлено у працевлаштуванні начальником охорони черкаського супермаркету "Моллі". При цьому він поводився з нею нахабно і принизливо: "Ты вообще кто, мужик или баба?", "Ты "заднеприводный?""", "Ты выглядишь как пидар", "Ты пидар, нам пидары на работе не нужны", "Ну, ты знаешь, наш магазин помогает организациям фронта, у нас много с "Правого сектора", мы исповедуем другие, чем ты, ценности, думаю, тебя здесь просто убьют". Потерпіла намагалася посилатися на антидискримінаційний закон, але пішла після залякування.

Кейс 1337

Потерпілий працює у церковному хорі однієї із київських протестантських церков. Він веде анонімний публічний блог, де згадується його сексуальна орієнтація. Один із його знайомих (парафіянин цієї церкви) у вересні побачив блог і впізнав потерпілого, про що розповів керівнику церкви. На роботі почався моральний пресинг, щоб потерпілий звільнився. Врешті-решт, справу зам'яли,

після того, як потерпілий присягнувся, що у нього гетеросексуальна орієнтація. При цьому йому рекомендували при першій нагоді одружитися, "щоб не ходили чутки".

Кейс 1415

Сергій у жовтні був вимушений звільнитися "за особистим бажанням" з одного із магазинів мобільного зв'язку Вінниці після того, як його начальник дізнався про його сексуальну орієнтацію. "Мені підари на роботі не потрібні", – заявив той.

Освіта

Порушення у цій сфері були зафіксовані у 23 випадках (див. таблицю 6):

Таблиця 6. Порушення прав ЛГБТ у 2018 році у сфері освіти.

Порушені права (якими діями)	Кількість
Дискримінація (булінг, бездіяльність адміністрації, заниження оцінок)	19
Інцидент на ґрунті ненависті (образи, приниження людської гідності, погрози, фізичне насильство)	8
Повага до приватного життя (втручання в особисте життя, незаконний збір, розголошення або загроза розголошення конфіденційної інформації)	3
Мова ворожнечі	1

Кейс 1101

Випадок стався у січні в гуртожитку одного з рівненських ВНЗ. Порушники (сусіди по гуртожитку) вдерлися до кімнати потерпілого і почали нецензурно лаятися в його бік, декілька разів вдарили в обличчя, оскільки вони дізналися, що потерпілий є геєм. Потім вони почали шукати докази його гомосексуальності в його телефоні та ноутбуку, погрожуючи при цьому вивезти потерпілого до лісу і "пустити по колу", а також "залишити там поздихати", якщо він

розповідь своїм батькам про цей інцидент. Не знайшовши бажаних доказів, порушники змусили потерпілого зізнатися на відео у своїй гомосексуальності.

Кейс 1191

18 квітня 2018 року в Мелітопольському державному педагогічному університеті ім. Б. Хмельницького була організована та проведена лекція "За природні сімейні цінності та проти змін у законодавстві для гомосексуалістів у нашій країні". Організатором лекції була старший викладач кафедри економіки, управління та адміністрування університету Д.В. Грибова. Доповідачами з цієї теми були депутат Запорізької облради та керівник благодійної організації "Агапе Україна" Є.М. Дем'яненко, депутат Мелітопольської міської ради О.В. Семенюк та О.В. Коновалов. Цитати з їхніх доповідей: "Ті цінності, які намагаються нам нав'язати, за своєю природою для нас, для слов'ян, не є цінністю, на генетичному рівні не прописано, і не пробито, і неприродно для нас як для слов'ян", "Нема нічого більш агресивного, ніж толерантність. Що з цим відбувається, можна поїхати і подивитися в Європі".

Представник МОН України, куди була скерована скарга Запорізького ОБФ "Гендер Зед", не побачив у цьому заході нічого неприпустимого, і заявив, що це є висловлюванням особистих думок згідно Конституції України.

Кейс 1441

У листопаді Кирило, трансгендерний хлопець, розповів психологині у своєму коледжі (Харків) про свою гендерну ідентичність та сексуальну орієнтацію. Психологиня розповіла про це кураторці Кирила, яка поділилася новиною з усією групою, пояснивши це тим, що "Наша група – сім'я, потрібно ділитися проблемами". Після цього у Кирила почалися проблеми з одногрупниками: образи, булінг, приниження. Трансгендерність Кирила прийняло лише декілька людей у групі. У свою чергу, кураторка постійно намагалася відвести Кирила до церкви та нагадувала про "спокуту гріхів" і покаяння. Коли про випадок дізнався декан, Кирила хотіли відрахувати, оскільки він навчався на

педагога, а таким "не можна виховувати дітей". Через це Кирилу довелося змінити спеціальність.

Кейс 1446

Юлія, старшокласниця однієї зі столичних шкіл, носить на своєму рюкзаку невеличкий значок у вигляді райдужного прапорця. У листопаді це побачив однокласник, який, ймовірно, є близьким до ультраправих угруповань, та у грубій формі наказав зняти значок, розповідаючи, що винищив би всіх геїв і лесбійок. Постраждала відмовилася, на що він пригрозив використати проти неї газ або електрошокер, а також сказав, що інколи "вони" використовують і кислоту. Юлія була вимушена зняти символіку.

Доступ до товарів і послуг

У цій сфері було задокументовано 15 випадків (див. таблицю 7):

Таблиця 7. Порушення прав ЛГБТ у 2018 році у сфері надання товарів і послуг.

Порушені права (якими діями)	Кількість
Дискримінація (відмова в обслугованні і оренді приміщення, упереджене ставлення)	13
Інцидент на ґрунті ненависті (образи, приниження людської гідності, погрози, фізичне насильство)	6
Мова ворожнечі (гомофобні написи / заклики)	1

У 6 випадках ЛГБТ організаціям або активістам було відмовлено у проведенні заходів. В Ужгороді (готель "Олд Континент"), Києві (готель "Братислава"), Львові (готель "Жорж" і Кінопалац ім. Довженко) адміністрації відмовили через побоювання контракцій з боку ультраправих угруповань, а у трьох із цих випадків – ще й після "профілактичного" спілкування з представниками місцевої поліції або органів місцевого самоврядування (Ужгород і Львів). У Чернівцях адміністрація простору Underhub звинуватила Amnesty International Ukraine, дискусію якої зірвали гомофобні угруповання (кейс 1276), в тому, що організатори дискусії самі спровокували напад на себе.

Всі ці випадки, насамперед, пов'язані з побоюваннями власників приміщень за цілість свого майна та обумовлені нездатністю місцевих правоохоронних органів забезпечити правопорядок, а також з репутаційними ризиками через поширену в суспільстві гомофобію.

Порушення прав ЛГБТ на окупованих територіях

На окупованих територіях України (а саме, АР Крим та частина Донецької області) у 2018 році було задокументовано 11 випадків порушень прав за ознаками СОГІ. Вони включають як дії на ґрунті гомофобії і трансфобії, а також випадки дискримінації, що притаманні усієї Україні, так і кейси, в яких відобразилася місцева специфіка, пов'язана з діями окупаційної влади на цих територіях.

Кейс 1202

У грудні 2017 року ФСБ РФ на тимчасово окупованій території Криму провело перевірку на предмет екстремістських закликів з боку ЛГБТ-дружнього готелю "Френдс", розташованого під Євпаторією. Після цієї перевірки, у квітні 2018 року, власнику готелю стали надходити телефонні дзвінки нібито від жителів селища. За його словами, розмови зводилися до наступного: "Через ваш готель до нас не їдуть відпочивальники, людям неприємно жити поруч з "голубником". Або закривайтесь, або ми будемо писати скарги в поліцію" і т.ін. Керівництво селища не підписувало дозвільні документи для готелю на новий сезон під різними приводами. Глава місцевої селищної "Самооборони" (парамілітарне угруповання, що брало участь у російській окупації Криму) заявив власнику готелю, що "Жителі не хочуть, щоб такий готель працював у них в селищі, ви або закривайте заклад, або ми не дамо вам працювати, а вашим тут веселитися". Власники були вимушені закрити заклад.

Кейс 1234

У Донецьку в квітні 2018 року група ентузіастів хотіла відкрити гей-клуб. Інформоване джерело повідомляє: "Після того, як на них вийшли представники місцевого МГБ [Прим .: так зване "Міністерство державної безпеки"] і провели з ними відповідні бесіди, ці люди

хочуть тільки одного: скоріше виїхати з "квітучої республіки". Нікого з них не били, не "кидали на підвал", просто ясно і чітко сказали, що цього (гей-клубу) не буде. Аргументи, що в Москві і Пітері такі заклади є, також не подіяли. "Охоронці безпеки" заявили, що "Це не Москва, у нас тут представники чеченського народу, які цього просто не розуміють, а ми їх поважаємо та зважаємо на їхню думку". При цьому варто відзначити, що ентузіастами були не зовсім прості громадяни, а ті, хто має "зв'язки" на самому верху цієї "народної республіки".

Кейс 1265

Пізно ввечері (липень 2018 року), біля неофіційного гей-клубу "Єжи" у смт Сімеїз, до Олександра підійшли декілька чоловіків, представилися співробітниками ФСБ, попросили пред'явити документи, оглядали особисті фотографії та переписку в мобільному телефоні, при цьому погрожували відвести до відділку та депортувати, жартували на тему, що вночі не треба ходити "в незрозумілих місцях і невідомо чим займатися", маючи на увазі гомосексуальні стосунки.

Кейс 1314

ЛГБТ активістка з окупованого Донецька повідомляє: "У серпні я вирішила організувати одну зустріч. Було десь чоловік 20. Ми посиділи на природі, потім усією компанією вирішили пройтися по місту. У мене був прапор веселковий, і одна з дівчат накинула прапор як накидку. Нас зупиняли люди та починали з'ясовувати щось на кшталт: "Яке ви право маєте так тут розгулювати?" На нашу адресу летіли образи. І так трапилось, що наш шлях проходив повз пост, де власне військові і стояли, людини 3 (а ми про цей пост забули). І нас зупинили, почали ображати, дівчинку, яка була з прапором, штовхнули і забрали прапор. Нам почали погрожувати позбавленням волі та навіть трохи не забрали до відділку. Природно, це все супроводжувалося відбірним матом на нашу адресу – "лесбухі, голубі, такі не живуть у нашому місті та країні", – але нас, скажімо так, відпустили та повідомили, що якщо нас ще з подібним тут побачать, то відправлять копати окопи і "лікувати нашу хворобу".

7. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

У 2018 році тривало підвищення громадської активності ЛГБТ спільноти та, відповідно, зростала її видимість по Україні в цілому, а надто у тих містах, де діють ЛГБТ активісти та організації. Зокрема, на додаток до Києва та Одеси, Марш Рівності у цьому році вперше пройшов у Кривому Розі; помітні події, пов'язані з ЛГБТ, відбувалися також у Харкові, Запоріжжі, Херсоні, Миколаєві. Крім публічних акцій на захист прав ЛГБТ та задоволення потреб ЛГБТ спільноти, громадські організації розгорнули програми різного роду тренінгів, зустрічей, круглих столів тощо, спрямованих на поширення сучасних поглядів на ЛГБТ проблеми та налагодження порозуміння з широким суспільством.

В очах суспільства ЛГБТ та гендерні питання почали сприйматися як нерозривно пов'язані, чому чимало сприяла діяльність релігійно-консервативних і ультраправих груп. Вони суттєво підвищили свою активність у відповідь на посилення видимості ЛГБТ спільноти та початок державних реформ з наближення до сучасних стандартів західного суспільства у цій сфері. На захист "традиційних цінностей", тобто патріархального укладу життя і суспільної гомофобії виступило багато відомих та впливових публічних осіб, зокрема, таких як секретар СНБО Олександр Турчинов, міністр молоді та спорту Ігор Жданов, відомі політики, депутати Верховної Ради тощо. На підтримку затвердження рівності та модернізації українського суспільства виступила урядовий Уповноважений з питань гендерної політики Катерина Левченко, молоді депутати Верховної Ради, переважно з групи "Єврооптимісти", багато відомих журналістів і активістів громадянського суспільства. Питання, що стосуються ЛГБТ та гендерної рівності, стали предметом активного обговорювання у мас-медіа та інтернеті.

Тоді як активність релігійно-консервативних кіл зводилася, здебільшого, до організації кампаній звернень до влади з вимогами відмовитися від згаданих реформ та фактичного запровадження дискримінації ЛГБТ, ультраправі угруповання намагалися фізично блокувати проведення будь-яких ЛГБТ заходів, задля чого без вагань вдавалися до насильства. Реакція на цей сплеск гомофобного та

антигендерного насильства з боку державних і правоохоронних органів була практично непомітною. Хоча поліція досить ефективно забезпечувала охорону та проведення таких лічених гучних публічних ЛГБТ акцій, як Марші Рівності, у решті випадків її реакція на блокування та напади з боку ультраправих угруповань була вкрай пасивною і зводилася, здебільшого, до фізичної охорони учасників акцій та їх евакуації з місця подій. Нападники рідко затримувалися та ще рідше притягалися до відповідальності, а їхні дії ніколи не кваліфікувалися як злочини ненависті з мотиву нетерпимості до ознак СОГІ ні в ході слідства, ні при розгляді відповідних справ у судах.

На тлі розгортання кампаній гомофобних звернень до влади, у 2018 році практично зупинилося виконання ЛГБТІ компонент Плану дій у сфері прав людини. Міністерство юстиції фактично відмовилось від розробки законопроекту про реєстроване партнерство, посилаючись на шаблонні звернення від місцевих рад з вимогами захисту "традиційних цінностей" і "традиційної сім'ї". Міністерство охорони здоров'я, хоч і не відмовилося від намірів зняти заборону на всиновлення дітей, зокрема, ВІЛ-позитивними та трансгендерними особами, але так і не наважилось ухвалити вже розроблений наказ з цього питання. Міністерство внутрішніх справ в особі Головного слідчого управління врешті-решт розробило законопроект щодо криміналізації злочинів ненависті за низкою ознак, однак він так і не був внесений на розгляд Кабінету Міністрів, як того вимагає План дій, а з лютого 2018 року перебував на експертизі у Правовому департаменті Національної поліції. Хоча, в цілому, цей законопроект є досить прогресивним, він містить низку недоліків, які висвітлені у розділі І "Законодавство і судочинство" цього звіту.

Нарешті, Міністерство освіти та науки, хоч і відзвітувало про виконання заходу 9 пункту 107 Плану дій у сфері прав людини щодо розроблення та впровадження стандартів соціальної роботи з підлітками та молоддю, що належать, зокрема, до ЛГБТ, та надання їм соціальних та психологічних послуг з питань соціальної адаптації, фактично цього не зробило. Відповідні стандарти не розроблялися і не ухвалювалися у вигляді будь-яких документів.

Підсумовуючи наші спостереження та висновки, викладені у цьому звіті, ми рекомендуємо:

- 1. Верховній Раді України** рекомендується усунути всі положення в українському законодавстві, які призводять до дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності, зокрема, у статті 74 "Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі" та статті 91 "Право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою", а також відповідні положення статті 211 "Особи, які можуть бути усиновлювачами" Сімейного кодексу України. При ухваленні нових законів, антидискримінаційні статті у їх складі мають прямо та відкрито забороняти дискримінацію за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Закони та постанови, спрямовані на захист сім'ї та дітей, мають захищати всі сім'ї без дискримінації – зокрема, одностатеві подружні пари та дітей, які виховуються у таких сім'ях.
- 2. Президенту і Кабінету Міністрів України, а також Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини** рекомендується розробляти та реалізовувати державні політики з подолання нерівності, дискримінації, виховання толерантності та взаємоповаги в суспільстві, завжди явним чином згадуючи в них сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність як захищені ознаки, а ЛГБТІ – як уразливу групу. Окрему увагу цим питанням слід приділити при розробці змін до чинного Плану дій у сфері прав людини.
- 3. Міністерству юстиції України** рекомендується виконати захід 6 пункту 105 Плану дій у сфері прав людини – розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар. Хоча ухвалення такого закону Верховною Радою у найближчому майбутньому здається

практично нереальним, це надало би українському суспільству правильний сигнал з боку українського уряду, тоді як потурання гомофобним настроям у суспільстві може лише сприяти їх зміцненню. Залишаючи без вирішення проблеми подолання суспільної гомофобії та встановлення правового статусу одностатевих партнерств, український уряд лише відкладає на майбутнє та ускладнює свої завдання на шляху європейської інтеграції.

4. Міністерству охорони здоров'я України рекомендується:

Затвердити зміни до наказу МОЗ № 479 від 20.08. 2008 р. "Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем", прибравши з цього переліку код F64 (пункт 9 "Розлади особистості та поведінки у зрілому віці").

Проводити моніторинг виконання та забезпечення нового порядку надання медичної допомоги особам, які потребують зміни (корекції) статевої належності; продовжити розробку та ухвалення змін до цього порядку у співпраці з активістами трансгендерної спільноти – зокрема, скоротити мінімальний термін психіатричного нагляду за пацієнтом з транссексуальною ідентифікацією, встановлений Уніфікованим клінічним протоколом "Гендерна дисфорія" (наразі – 2 роки).

5. Міністерству освіти і науки рекомендується включити теми сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності до шкільної програми та програм педагогічних вузів і курсів підвищення кваліфікації педагогічного персоналу, залучати ЛГБТ та інші громадські організації до розробки та реалізації таких програм. У відповідності до заходу 9 пункту 107 Плану дій у сфері прав людини, мають бути розроблені та впроваджені державні стандарти соціальної роботи (для шкільних психологів, соціальних педагогів) з підлітками та молоддю, що належать до мігрантів, біженців, етнічних меншин, внутрішньо переміщених осіб, ЛГБТ та

надання їм соціальних та психологічних послуг з питань соціальної адаптації. До розробки цих стандартів мають бути залучені представники громадських організацій, які представляють та захищають інтереси згаданих вразливих груп населення.

6. Міністерству внутрішніх справ України рекомендується:

Регулярно проводити з особовим складом освітні заходи з формування толерантного ставлення та неприпустимості порушення прав людини відносно ЛГБТІ, а також ретельно і неупереджено розслідувати випадки порушення прав людини відносно ЛГБТІ з боку співробітників поліції та притягати винних до відповідальності.

Внести законопроект, розроблений на виконання заходу 3 пункту 105 Плану дій у сфері прав людини, на розгляд Кабінету Міністрів, і рекомендувати Кабінету Міністрів подати його на розгляд Верховної Ради. Попередньо до розробленого законопроекту мають бути внесені такі зміни, що спрямовані на точне виконання Плану дій та забезпечення правових засад належної кваліфікації, ефективного розслідування та відповідного покарання злочинів ненависті за будь-якими ознаками:

- Відкритий перелік ознак, мотиви нетерпимості за якими обтяжують покарання за скоєння злочинів, що міститься у законопроекті, має явним чином включати всі ознаки, за якими на практиці зустрічаються злочини ненависті в Україні. Фактично, у цьому законопроекті згадані всі такі ознаки, крім сексуальної орієнтації та ґендерної ідентичності, а також політичних або ідеологічних переконань.
- Законопроект має вносити зміни до частини 2 статті 67 Кримінального кодексу України, додавши пункт 3 частини 1 статті 67 до переліку тих пунктів статті 67, які суд не може ігнорувати. Таким чином буде забезпечена належна кваліфікація

як злочину ненависті будь-якого злочину, передбаченого у ККУ, що скоєний з мотиву нетерпимості до певної ознаки.

- Рекомендується прибрати пункт законопроекту щодо внесення змін до статті 161 ККУ, оскільки це унеможлиблює подання цього законопроекту на розгляд Верховної Ради до завершення нею розгляду законопроекту 3501, який теж вносить зміни до цієї статті. Разом з тим, якщо на момент розгляду законопроекту МВС Кабінетом Міністрів законопроект 3501 буде остаточно ухвалений або відхилений парламентом, то цей пункт має бути збережений, оскільки він суттєво поліпшує правову ефективність статті 161 порівняно з її чинним текстом або тим, що пропонується у законопроекті 3501. Нагальна потреба у внесенні решти змін, передбачених законопроектом МВС, до ККУ пояснюється тим, що у випадку ухвалення законопроекту 3501 з Кримінального кодексу зникають взагалі будь-які правові підстави для розслідування злочинів ненависті за ознаками іншими, ніж раса, національна/етнічна належність, релігійні переконання або стать.

7. Органам державної влади, місцевого самоврядування та їх представникам рекомендується:

- Взяти до уваги й надалі у своїй роботі керуватися принципом, закріпленим у статті 35 Конституції України, який вказує, що "церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви", а також, що "жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова".
- Взяти до уваги та роз'яснювати широкому загалу, що поняття "сім'я" згідно Сімейного кодексу України не зводиться до офіційно зареєстрованого подружжя, а захист інтересів сім'ї поширюється на всі форми сімейних відносин.

- Не допускати та засуджувати публічні прояви гомофобії / трансфобії, дотримуватися принципів поваги, рівності та недискримінації для всіх соціальних груп.

8. МЕТОДИКА ТА АВТОРИ ЗВІТУ

Основними джерелами інформації для цього звіту були моніторингова мережа Центру "Наш світ" і загальнодоступні ЗМІ, насамперед, електронні. Результати наших досліджень не можна вважати статистично репрезентативними з точки зору кількісних соціологічних даних, але ми стверджуємо, що вони цілком адекватно відображають сучасне становище ЛГБТ людей в Україні, принаймні, з точки зору української ЛГБТ спільноти. Державні інституції, крім Уповноваженого ВРУ з прав людини, практично не проводять власного моніторингу і не збирають відомостей щодо питань, пов'язаних з дотриманням прав та інтересів цієї соціальної групи населення України, тому більш вірогідної статистики та аналітики з цих питань, ніж та, що публікується українськими ЛГБТ і правозахисними організаціями та окремими активістами, просто не існує. Гарантією правдивості та репрезентативності нашої інформації є багаторічний досвід нашої громадської роботи з українською ЛГБТ спільнотою, співпраця з провідними вітчизняними та міжнародними правозахисними організаціями та власний життєвий досвід як пересічних українських ЛГБТ громадян – ми пишемо про те, що відчуваємо і бачимо навколо себе у повсякденному житті.

Наша діяльність спрямована як на ЛГБТ спільноту, так і на українське суспільство в цілому. Зараз ми фокусуємо свої зусилля на такому:

- Моніторинг порушень прав ЛГБТІ.
- Юридична допомога та консультування для жертв дискримінації та "злочинів ненависті" на ґрунті сексуальної орієнтації чи ґендерної ідентичності.
- Правова просвіта ЛГБТ спільноти.
- Адвокація захисту рівних прав для ЛГБТ на законодавчому та політичному рівні.
- Стратегічне судочинство.
- Підтримка ініціативних місцевих груп, мобілізація ЛГБТ спільноти на місцевому рівні.